

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Bendrosios psichologijos katedra

Toma Leistrumaitė

Sveikatos psichologijos studijų programa
Magistro darbas

**Tėvo psichologinis atsparumas auginant autizmo spektro sutrikimą turintį
vaiką**

Darbo vadovė: prof. dr. Roma Jusienė
Konsultantė: dr. Greta Kaluževičiūtė

Vilnius 2023

TURINYS

TURINYS	2
SANTRAUKA.....	4
SUMMARY.....	5
SVARBIAUSIOS SĄVOKOS	6
SANTRUMPOS	7
PRATARMĖ.....	8
1. ĮVADAS	10
1.1. Autizmo spektro sutrikimas: apibūdinimas, diagnostika.....	10
1.2. Vaiką su autizmo spektro sutrikimu auginančių tėvų patiriami sunkumai	10
1.2.1. Psichologiniai sunkumai.....	10
1.2.2. Socialiniai sunkumai	12
1.3. Psichologinis atsparumas	13
1.3.1. Psichologinio atsparumo samprata ir veiksniai	13
1.3.2. Psichologinio atsparumo sąlygos	15
1.3.3. Tėvo psichologinis atsparumas auginant ASS turintį vaiką	16
1.4. Tyrimo tikslas ir pagrindinis tyrimo klausimas	18
2. TYRIMO METODIKA	19
2.1. Teorinis tyrimo pagrindas	19
2.2. Tyrimo dalyviai.....	20
2.2.1. Tyrimo dalyvių atranka	20
2.2.2. Tyrimo dalyvių paieška	20
2.2.3. Tyrimo dalyvių aprašymas	21
2.3. Instrumentai ir tyrimo eiga.....	22
2.3.1. Pusiaus struktūruoto interviu eiga.....	22
2.3.2. Duomenų transkribavimas	22
2.3.3. Duomenų kokybės vertinimas	23

2.3.4. Pasiruošimas atlikti tyrimą	23
2.4. Etiniai tyrimo aspektai	25
2.5. Duomenų analizė	26
3. REZULTATAI	27
3.1. <i>Gedėjimo stadijų emocinis patyrimas</i>	28
3.2. <i>Vaiko autizmo spektro sutrikimas, kaip neatsiejama tėvo gyvenimo dalis</i>	30
3.3. <i>Savęs įgalinimas</i>	31
3.4. <i>Įveikos būdai</i>	33
3.5. <i>Asmeninis augimas ir atradimai</i>	35
4. REZULTATŲ APTARIMAS	38
4.1. Rezultatų aptarimas kitų autorių tyrimų kontekste	38
4.1.1. <i>Gedėjimo stadijų emocinis patyrimas</i>	38
4.1.2. <i>Vaiko autizmo spektro sutrikimas, kaip neatsiejama tėvo gyvenimo dalis</i>	39
4.1.3. <i>Savęs įgalinimas</i>	40
4.1.4. <i>Įveikos būdai</i>	41
4.1.5. <i>Asmeninis augimas ir atradimai</i>	43
4.2. Apibendrinimas	44
4.3. Tyrimo ribotumai ir trūkumai	44
4.4. Įžvalgos tolimesniems tyrimams ir tyrimo rezultatų praktiniam pritaikymui	45
IŠVADOS	47
LITERATŪRA	48
PRIEDAI	55
1 priedas. Kvietimas dalyvauti tyrime	55
2 priedas. Pusiaus struktūruoto interviu klausimai	56
3 priedas. Asmens informavimo forma	57
4 priedas. Asmens sutikimo forma	58

SANTRAUKA

Leistrumaitė, T. (2023). *Tėvo psichologinis atsparumas auginant autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką: magistro baigiamasis darbas*. Darbo vadovė: prof. dr. Roma Jusienė. Konsultantė: dr. Greta Kaluževičiūtė. Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Sveikatos psichologijos katedra: Vilnius, 54 psl.

Tėvai, auginami vaiką su ASS, susiduria su įvairiais iššūkiais. Tėčių, kurie augina autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką, psichologinis atsparumas yra tiriamas retai, lyginant su motinomis, nors jų patirtis skiriasi nuo motinų. Šio tyrimo tikslas - atskleisti tėvo psichologinio atsparumo patirtį auginant autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką. Tyrime keliamas klausimas: kaip pasireiškia tėvo, auginančio autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką, psichologinis atsparumas? Tyrime dalyvavo 6 tėčiai auginantys vaiką, turintį autizmo spektro sutrikimą. Duomenys rinkti naudojant pusiau struktūruotą interviu metodą. Duomenų analizei naudotas indukcinės teminės analizės metodas. Tėvo psichologinį atsparumą rodo situacijos priėmimas, poveikio gyvenimui integravimas į kasdienybę, gebėjimas orientuotis į sprendimo būdus, atsipalaidavimas per mėgstamas veiklas bei teigiamų pasekmių patyrimas, supratęs tėvo ir sūnaus ryšio reikšmę savo gyvenime. Nepaisant emocinio gedėjimo stadijų patyrimo, patirtų iššūkių, ši patirtis padėjo tėčiams įprasminti savo sukauptą patirtį dalinantis su kitais išmoktomis gyvenimo pamokomis. Šis tyrimas prisideda prie nedidelio kiekio literatūros apie tėvo psichologinio atsparumo patirtį, auginant vaiką su ASS. Pažvelgimas į šią tyrimo temą iš pozityviosios psichologijos perspektyvos gali teikti kiek kitokią, nei iki šiol atlikti darbai, perspektyvą.

Raktažodžiai: autizmo spektro sutrikimas, psichologinis atsparumas, tėvystė

SUMMARY

Leistrumaitė T. (2023). Father's psychological resilience in raising a child with autism spectrum disorder: a master thesis. Thesis supervisor: prof. dr. Roma Jusienė. Consultant: dr. Greta Kaluževičiūtė. Vilnius University, Faculty of Philosophy, Department of Health Psychology: Vilnius, 54 pp.

Raising a child diagnosed with autism spectrum disorder presents a number of challenges. The psychological resilience in fathers raising a child diagnosed with autism spectrum disorder is rarely studied compared to mothers, even though their parental experience is markedly different from mothers'. The aim of the study - to reveal the experience of psychological resilience of a father raising a child diagnosed with autism spectrum disorder. The study explores the question: how does psychological resilience manifest in a father of a child with an autism spectrum disorder? The participants were 6 fathers raising a child diagnosed with autism spectrum disorder. Data was collected using a semi-structured interview method. The data was analyzed using an inductive thematic analysis approach. Psychological resilience experienced by fathers is shown by their acceptance of the situation, integrating the impact on their life into everyday life, being able to focus on solutions, relaxing through enjoyable activities, and experiencing the positive consequences of realizing the importance of the father – son relationship. Despite experiencing the emotional stages of grieving and the challenges they faced, the experience helped the fathers to make sense of their experience by sharing with others the life lessons they had learnt. This study contributes to the small amount of literature on fathers' experiences of psychological resilience when raising a child with ASD. Approaching this research topic from a positive psychology perspective may provide a slightly different perspective from previous works.

Keywords: autism spectrum disorder, psychological resilience, fatherhood

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Autizmo spektro sutrikimas – tai visą gyvenimą trunkantis raidos sutrikimas, paprastai pasireiškiantis ankstyvoje vaikystėje, kuriam būdingi socialinės sąveikos ir bendravimo sutrikimai bei riboti, stereotipiniai elgesio modeliai (Amerikos psichiatrų asociacija, 2013).

Psichologinis atsparumas – tai procesas ir rezultatas to, kai yra sėkmingai prisitaikoma prie sudėtingų, iššūkių keliančių gyvenimo patirčių, pasitelkiant protinį, emocinį ir elgesio lankstumą bei prisitaikymą prie išorinių ir vidinių sąlygų (Amerikos psichiatrų asociacija, 2021).

Įveikos strategija – tai veiksmas, veiksmų serija arba mąstymo procesai, naudojami sprendžiant stresinę ar nemalonią situaciją arba keičiant asmeninę reakciją į tokią situaciją. Paprastai ši frazė reiškia sąmoningą ir tiesioginį požiūrį į problemas (Corsini, 2002).

Saviveiksmingumas – subjektyvus asmens suvokimas, susijęs su įsitikinimu apie gebėjimą daryti įtaką gyvenimo įvykiams, pasiekti norimų rezultatų. Šis esminis įsitikinimas yra žmogaus motyvacijos, veiklos pasiekimų ir emocinės gerovės pagrindas (Matsumoto, 2009).

SANTRUMPOS

ASS – autizmo spektro sutrikimas.

PSO – Pasaulio sveikatos organizacija.

PRATARMĖ

Vaiko atėjimas į šį pasaulį keičia visos šeimos gyvenimą. Nors tėvystės patyrimas dažnai yra džiaugsmingas įvykis, tėvystė gali būti kritinis momentas vyro gyvenime, kadangi ši patirtis lydimas savęs suvokimo pokyčių, socialinių vaidmenų ir kasdienės rutinos pasikeitimų (Saxbe, Rossin–Slater & Goldenberg, 2018). Tėvams, auginantiems vaiką su autizmo spektro sutrikimu, dėl išskirtinių tėvystės reikalavimų, gali kilti didesnė rizika patirti psichologinių ir fizinių sveikatos sunkumų, lyginant su neturinčių šio sutrikimo vaikų tėvais (Seymour, Giallo & Wood, 2017). Nors ir yra tokių tyrimų, kurie nagrinėtų tėčių patirtį pozityviosios psichologijos kontekste, visgi jų trūksta. Tėvai pripažįsta, kad auginami vaiką su ASS patiria stresą, tačiau jie taip pat teigia, kad jų vaikas atnešė daug teigiamų pokyčių jiems ir jų šeimai (Beighton & Wills, 2017). Pasak Qin ir kitų (2021), ASS turinčių vaikų tėvai patiria vidutinio lygio potrauminį augimą ir tai yra susiję su jų patiriamu psichologiniu atsparumu. Taigi, vaiko su ASS auginimas gali būti skaudus ir kritinis išgyvenimas tėvų gyvenime, galintis atnešti ir pozityvių akimirklų.

Psichologinis atsparumas (arba kaip sinonimas šiame darbe vartojamas atsparumas) yra itin svarbus tėvų apsauginis veiksnys, auginant vaiką su ASS. Remiantis Vella ir Pai (2019), psichologinis atsparumas paprastai apibūdinamas, kaip gebėjimas atsigauti arba įveikti tam tikrą nelaimę ir taip patirti teigiamų rezultatų, nepaisant nemalonaus įvykio ar situacijos. Remiantis Zhao ir Fu (2022), tėvai deda visas pastangas, ieškodami socialinių išteklių, atsisakydami savo asmeninio tobulėjimo tam, kad sukurtų palankią aplinką savo vaikams su ASS. Šio proceso metu tėvai įgyja pasitenkinimo jausmą vaiko pasiekimais bei įgyja atsparumo, psichologinės pusiausvyros (Zhao & Fu, 2022). Taigi, tėčiai, stengdamiesi dėl savo vaikų, įgyja kartu ir psichologinį atsparumą.

Tyrimo temą apie tėvo psichologinį atsparumą, auginant ASS turintį vaiką, pasirinkau, nes pažvelgimas į šią tyrimo temą iš pozityviosios psichologijos perspektyvos gali teikti kiek kitokią, nei iki šiol atlikti darbai, perspektyvą. Yra žinoma, jog tėčiai susiduria su sunkumais, tačiau kyla noras išsiaiškinti, kokios asmeninės stiprybės ir galios gali padėti tėčiams geriau funkcionuoti. Galiausiai, atsižvelgiant į literatūros gausą motinų patirties tema bei į tėčio svarbą vaiko gyvenime, norisi įgarsinti ir skirti dėmesio tėčių patirtims, kurios tiriamos rečiau.

Pastaraisiais metais tėčiai vis dažniau įtraukiami į kasdienę vaikų priežiūrą ir pereina nuo šeimos maitintojo prie bendro tėvų vaidmens (Williams, 2008). Tačiau akivaizdu, jog daugelyje tyrimų didelis dėmesys yra skiriamas motinų patirčiai, o tėčiai, kurie augina vaiką su ASS, kartais lieka nuošalyje (Rafferty, Tidman & Ekas, 2020; Seymour et al., 2017). Tėvas ir motina, kurie augina ASS turintį vaiką, naudoja skirtingas įveikos strategijas ir nurodo skirtingus streso veiksnius (Ghanouni & Hood, 2021; Allen, Bowles & Weber, 2013). Lieka neaišku, kaip pasireiškia tėvo, auginančio autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką, psichologinis atsparumas. Gilesnis problemos

suvokimas gali padėti užtikrinti efektyvesnę, labiau pritaikytą, psichologinį atsparumą skatinančią pagalbą tėčiams, kurie augina ASS turintį vaiką bei atliepti jų poreikius. Šis tyrimas papildė kitų tyrėjų darbus, pažvelgiant iš pozityviosios psichologijos perspektyvos ir skiriant dėmesio tėčių patirtims. Pasirinktas kokybinio tyrimo dizainas leidžia pamatyti tyrimo dalyvių individualias ir unikalias patirtis, atskleisti naujas, tyrimo dalyviams svarbias temas, kurios gali būti naudingos ateities tyrimams. Taip pat šios temos nagrinėjimas gali būti naudingas specialistams, dirbantiems su ASS turinčiais vaikais, visuomenie bei kitiems tėvams atrandant panašumų ar skirtumų su šio tyrimo dalyviais.

1. ĮVADAS

1.1. Autizmo spektro sutrikimas: apibūdinimas, diagnostika

Autizmo spektro sutrikimai (ASS) skirtingais laikmečiais yra apibūdinami įvairiai. Pasak Baron–Cohen (2015) vienas iš pirmųjų autizmo terminą 1943 m. pradėjo vartoti JAV John Hopkins universiteto vaikų psichiatras Leo Kanner. Jis aprašė vaikus, kurie neturėjo socialinių instinktų bendraujant su kitais žmonėmis, dažniausiai būdavo susitelkę į daiktus, priešinosi netikėtiems aplinkos pasikeitimams. Pasak Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) (2023), autizmo spektro sutrikimą turintys asmenys patiria socialinės sąveikos ir bendravimo sunkumus. Kai kurie ASS turintys asmenys gali gyventi savarankiškai, o kiti turi sunkią negalią ir jiems visą gyvenimą reikia priežiūros ir paramos. Diagnozuojant ASS Lietuvoje vis dar yra remiamasi tarptautiniu statistiniu ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikatoriumi, 10–uoju leidimu (TLK–10–AM) (PSO, 2015). Anot PSO (2018), pagal naujausią klasifikaciją ICD – 11 (angl. *International Classifications of Diseases 11th revision*) įvairiapusių raidos sutrikimų terminas kinta į autizmo spektro sutrikimų, kurie apima vaikystės autizmą ir Aspergerio sindromą. Taip pat naujame apibrėžime nebelieka apibūdinimo, jog sutrikimas turėtų pasireikšti iki 3 metų amžiaus. Naujojoje klasifikacijoje sutrikimas pasireiškia vystymosi laikotarpiu, paprastai ankstyvoje vaikystėje, tačiau simptomai gali visiškai išryškėti tik vėliau, kai socialiniai reikalavimai viršija ribotus gebėjimus. Remiantis Robertson (2010), verta pažymėti, jog deficitinis modelis yra kritikuojamas ir yra siūloma alternatyvi perspektyva, pagrįsta neuroįvairovės koncepcija. Užuoat laikius autizmą turinčius asmenis taisytiniais, tokioje perspektyvoje dėmesys sutelktas į neurologinę asmenų įvairovę, jų asmenines stiprybes ir iššūkius. Apibendrinant, ASS tai neuroįvairove pasižymintis raidos sutrikimas, kuris pasireiškia socialinio bendravimo, komunikacijos sunkumais. Tačiau šis sutrikimas yra įvairiapusiškas ir kiekvienam asmeniui gali pasireikšti skirtingai.

Apibūdinant ASS reikėtų atsižvelgti ir į šio sutrikimo paplitimą. Stebima, jog visame pasaulyje 1 iš 100 vaikų turi autizmą (PSO, 2023). Higienos instituto (2022) duomenimis Lietuvoje nuo 2016 m. iki 2021 m. 0–17 m. amžiaus asmenų, kuriems užregistruotas vaikystės autizmas (F84.0), skaičius padidėjo nuo 543 iki 1184. Anot Zeidan ir kitų (2022), stebint didėjančią paplitimą reikia atsižvelgti, jog tam gali turėti įtakos diagnostikos pažanga nustatant ir apibrėžiant atvejus bei didėjantis visuomenės informuotumas.

1.2. Vaiką su autizmo spektro sutrikimu auginančių tėvų patiriami sunkumai

1.2.1. Psichologiniai sunkumai

Tėvai dažniausiai tikisi, jog jų vaikas gims sveikas, o vystymosi eiga bus įprasta. Tuo tarpu susilaukus vaiko su ASS, tėvai susiduria su įvairiais iššūkiais, kurie veikia jų gyvenimo kasdienybę. Pasak Patel, Rivard, Mello ir Morin (2022), Costa, Steffgen ir Ferring (2017), vaiko neurologinio raidos sutrikimo diagnozė ankstyvosios vaikystės laikotarpiu pasireiškia patiriamu didesniu su tėvyste susijusiu stresu dėl išskirtinių tėvystės reikalavimų. Pasak Argumedes, Lanovaz ir Larivee (2018), prie tėvų padidėjusio streso prisideda autizmo simptomų keliama sunkumai bei vaikų problemiškas elgesys. Anot Crane, Chester, Goddard, Henry ir Hill (2016), užsitęsęs diagnostinis procesas tėvams kelia susirūpinimą ir nepasitenkinimą. Taip pat tėvams yra suteikiama per mažai paramos ir trūksta informacijos sužinojus apie vaiko sutrikimą (Crane et al., 2016). Tuo tarpu Fernandez–Alcantara ir kitų (2016) atliktame kokybiniame tyrime teigiama, kad sužinojus apie vaiko diagnozę, tėvai išgyvena gedėjimo, šoko, praradimo stadijas. Diagnozės nustatymas yra siejamas su praradimu iki tol turėtų lūkesčių apie vaiką (Fernandez–Alcantara et al., 2016). Pasak Seymour ir kitų (2017), tėčiams, auginantiems ASS turintį vaiką, kyla didesnė rizika patirti ne tik psichologinių sunkumų, tokių kaip distresas (nerimo, depresijos, streso simptomai), bet ir fizinės sveikatos sunkumų. Taigi, vaiko su ASS auginimas veikia visos šeimos gyvenimą, taip pat ir tėčių. Tėvai išgyvena streso, šoko, praradimo stadijas sužinoję apie vaiko sutrikimą, jiems trūksta paramos ir tolimesnės informacijos.

Tėčiai susiduria su gyvenimo iki diagnozės sužinojimo gedėjimu ir naujojo gyvenimo su ASS priėmimu. Tėvai gyvendami su ASS turinčiu vaiku išgyveno sielvarto ir netekties etapus, kurie yra panašūs į tuos, kurie pasireiškia išgyvenant mirtį (Frye, 2016; Fernandez–Alcantara et al., 2016). Tėvai gali patirti ne visus gedėjimo stadijų etapus ar nebūtinai visus eilės tvarka. Tačiau remiantis emocinės reakcijos į traumą modeliu yra žinoma, jog gedėjimo stadijų etapai yra šie: neigimas, pyktis, derėjimasis, depresija ir priėmimas (Kubler–Ross, 2008). Nors ir daugelis tėvų patiria šiuos gedėjimo stadijų etapus, tėvai vaiko auginimo patirtį apibūdina nevienodai.

Skirtingais vaiko amžiaus tarpsniais tėvai susiduria su skirtingais psichologiniais sunkumais. Iš pradžių sunkumų kyla su vaiko diagnostiniu procesu, susipažinimu su vaiko sutrikimu, vėliau su tuo, kaip suteikti geriausią ugdymą savo vaikui. Kyla sunkumai, susiję su vaiko savarankišku gyvenimu, ieškant vaikui galimos darbo vietos. Prie tėvų patirties prisideda tai, kokio sunkumo laipsnio yra vaiko sutrikimas. Pasak Alpert (2021), ASS pasireiškia įvairiai. Sunkiausia forma šis sutrikimas gali visiškai paveikti žmogaus funkcionavimą, kuriam visą gyvenimą reikės palaikomosios priežiūros. Lengvesnės formos ASS turintys asmenys gali išmokyti įveikimo strategijų ir gyventi turiningą ir produktyvų gyvenimą. Taigi, tėvų patirtį veikia tai, kokio sunkumo laipsnio yra vaiko funkcionavimas bei tai, kokio amžiaus vaiką jie augina.

1.2.2. Socialiniai sunkumai

Tėvai, augindami vaiką su ASS, susiduria ir su socialiniais sunkumais. Vienas iš sunkumų yra paramos trūkumas iš įstaigų. Auginant ASS turintį vaiką reikia specialios medicininės priežiūros, specialaus ugdymo, todėl tėvams trūksta ne tik emocinės, bet ir finansinės paramos. Pasak Samsonienė, Malkin, Kairys, ir Juozulynas (2017), tiriant šeimos gyvenimo gerovės probleminius veiksnius, yra pabrėžiamas nepakankamas valstybės suteikiamas finansavimas tėvams. Susiduriantys su nepakankamu finansavimu iš valstybės tėvai patys perka paslaugas, tačiau jie negali sau leisti visų norimų vaiko ugdymo, reabilitacijos paslaugų. Remiantis autoriais Saunders ir kitais (2015), šeimoms tenka ne tik didelė finansinė, bet ir darbinė našta, kadangi jų vaikams reikia daug pagalbos buityje dėl specialiųjų poreikių. Kai kurie tėvai turėjo sutrumpinti darbo valandas ar visai nutraukti darbą, kad galėtų rūpintis vaiku. Taigi, vaikams su ASS reikia specializuotų paslaugų, kurios atlieptų jų poreikius, tačiau tėvams trūksta finansinės paramos.

Šeimoms trūksta ne tik finansų, bet ir informacijos iš specialistų, taip pat jie jaučia socialinę visuomenės atskirtį. Remiantis Brown, Marsh ir McCann (2021), diagnostikos proceso metu yra svarbu atpažinti ir atsižvelgti į specifinius ASS turinčių vaikų tėvų poreikius. Tėvai nori, kad slaugytojai ir kiti sveikatos priežiūros specialistai būtų informuoti apie ASS ir suteiktų reikiamą informaciją bei atsižvelgtų į tėvų specifinius poreikius ir rūpesčius bei jų išklaustų. Pasak Currie ir Szabo (2020), tėvai, kurie augina neurologinius sutrikimus turinčius vaikus, patiria socialinę izoliaciją, jie jaučiasi atstumiami viešosiose vietose dėl visuomenei neįprasto, netipinio vaiko elgesio. Taigi, tėvų socialinės paramos poreikis yra neatliepiamas ir jiems trūksta informacijos iš specialistų apie vaiko sutrikimą ir pagalbos būdus.

Toliau nagrinėjant tėvų, auginančių ASS turintį vaiką, patirtį, svarbu atsižvelgti į tai, kaip šis įvykis veikia šeimos gyvenimą. Remiantis McCubbin ir Patterson (1983), siekiant paaiškinti šeimos ar jos nario reakciją į stresą keliančią situaciją, pasitelkiamas dvigubas ABCX modelis. Šiame modelyje A (stresą keliantis įvykis) sąveikauja su B (šeimos pasirengimas, ištekliai sutikti krizę) ir sąveikauja su C (šeimos priskiriamas apibrėžimas ir reikšmė įvykiui), sukeliant arba nesukeliant X (krizę). Šis modelis gali padėti suprasti, kaip šeimoms pavyksta išgyventi sunkumus ar sėkmingai juos įveikti. Be to, stresą keliantis įvykis ne visada gali tapti krize. Tai priklauso nuo to, kaip šeima suvokia iškilusią situaciją, taip pat, kokie yra šeimos ištekliai bei jai suteikiama pagalba. Anot Manning, Wainwright ir Bennett (2011), ABCX šeimos modelis gali būti pritaikomas ir vaiką su ASS auginančiose šeimose. Šiame tyrime dalyvavusios šeimos pripažino, jog patiria padidėjusį stresą, tačiau teigiamai vertino šeimos funkcionavimą. Padidėjęs streso lygis nebūtinai reiškia, kad bendras šeimos funkcionavimas bus neigiamai paveiktas (Manning et al., 2011). Pasak McStay, Trembath ir Dissanayake (2014), aukštas vaikų probleminio elgesio ir ASS simptomatikos lygis, mažesnė

socialinė parama, mažesnis šeimos darnos jausmas ir įveikimo lygis lemia didesnę tėvų streso lygį. Taip pat veiksniai, priešingi anksčiau minėtiems, lemia didesnę abiejų tėvų šeimos gyvenimo kokybę. Taigi, verta atsižvelgti į šeimos priskiriamą reikšmę įvykiui, gaunamą socialinę paramą, šeimos naudojamus įveikos būdus.

Vertėtų paminėti, jog vaiko su ASS auginimas gali paveikti ir poros santykius. Tėvai patirdami su tėvyte susijusius iššūkius veikia vienas kito streso lygį. Didėjantis vieno iš partnerių streso lygis turi įtakos ir kito partnerio streso lygio padidėjimui (Patel et al., 2022). O tėvų fiziologinio susijaudinimo rodiklis buvo teigiamai susijęs su jų partnerių fiziologiniu susijaudinimu ir teigiama, jog poros ryšys gali būti stipresnis konfliktinių diskusijų metu, susijusių su vaiko, turinčio ASS auklėjimu (Papp, Drastal, Lorang & Hartley, 2020). Taip pat yra stebimas didesnis skyrybų dažnis tarp ASS auginančių tėvų, lyginant juos su tėvais, kurių vaikai sutrikimų neturi (23,5 %, lyginant su 13,8 %) (Hartley et al., 2010). Apibendrinant, vertinant tėčių patirtį, auginant ASS turintį vaiką, reikėtų atsižvelgti ir į santykius poroje.

Apibendrinant, vaiko su ASS auginimas tėčių gyvenime gali būti laikomas stresiniu įvykiu, kuris gali apimti daugelį jų gyvenimo sričių. Vaiko su ASS auginimas gali pakeisti jų socialinį gyvenimą, finansinę padėtį, darbinę veiklą, poros santykius, sveikatą, emocinę gerovę bei lūkesčius susijusius su vaiko raida. Tiriant tėčių patirtį verta atsižvelgti į tai, kaip šį įvykį priima visa šeima. Kitame poskyryje bus toliau plėtojama, kokiais psichologinio atsparumo komponentais yra paremta tėvų reakcija į stresą keliančią situaciją – vaiko su ASS auginimą.

1.3. Psichologinis atsparumas

1.3.1. Psichologinio atsparumo samprata ir veiksniai

Psichologinis atsparumas mokslinėje literatūroje yra apibrėžiamas ir suvokiamas nevienodai. Vis tik dauguma apibrėžimų yra grindžiami nelaimės patyrimu ir teigiamu prisitaikymu (Fletcher & Sarkar, 2013; Luthar, Cicchetti & Becker, 2000). Autoriaus Bonanno (2004) straipsnyje minimas atsparumas yra apibrėžiamas, kaip žmogaus gebėjimas išgyventi, atsitiesti ir sėkmingai tobulėti, susidūrus su stresą keliančiais veiksniais. Remiantis autoriais Rutten ir kitais (2013), psichologinio atsparumo terminas gali apimti įvairius reiškinius – nuo psichikos sveikatos sutrikimų prevencijos iki sėkmingos adaptacijos ir greito atsigavimo po patirtų gyvenimo sunkumų. Taip pat atsparumas gali apimti potrauminį psichologinį augimą (Rutten et al., 2013). Taigi, psichologinį atsparumą galima apibrėžti, kaip procesą, kuris yra susijęs su asmens gebėjimu įveikti stresą keliančią patirtį ar nepalankias aplinkybes, nepaisant patirtų sunkumų.

Psichologinis atsparumas yra kintantis. Anot Howe, Smajdor ir Stockl (2012), atsparumas – tai dinamiškas gebėjimas, kuris gali padėti žmonėms sėkmingai įveikti iššūkius, jei yra tinkamos

socialinės ir asmeninės aplinkybės. Remiantis Rutter (2012), atsparumas yra dinamiška sąvoka, nes nepalankių sąlygų sėkmingas įveikimas gali būti susijęs su psichologinių nuostatų pokyčiais. Be to, ne visi asmens gebėjimai ar strategijos bus veiksmingi visomis aplinkybėmis (Rutter, 2012). Taigi, atsparumas tai dinamiškas procesas, kuris gali kisti priklausomai nuo aplinkybių, psichologinių, veiksmų.

Psichologinį atsparumą gali lemti biologiniai ir fiziologiniai pokyčiai organizme. Spėjama, kad atsparumą galima suvokti kaip asmens gebėjimą atkurti funkcionavimą po patirto ekstremalaus streso, panašiai kaip neuroplastiškumą, kuris vyksta reaguojant į smegenų traumą (Cicchetti, 2010). Psichologiniam atsparumui, anot Wu ir kitų (2013), įtakos turi genetiniai, epigenetiniai, raidos, neurocheminiai veiksniai. Remiantis Southwick, Bonanno, Masten, Panter–Brick ir Yehuda (2014), tam, kad būtų galima sujungti taškus tarp atsparumo, neurobiologijos ir fiziologijos, galima naudoti biožymenis. Biožymenys – tai kraujospūdžio, streso hormonų, imuninės sistemos funkcijos ir genų metilinimo rodikliai. Biožymenų naudojimas matuojant atsparumą atspindi kitą vertinimo priemonę nei savęs pačių pateikti duomenys apie jausmus ir elgesį. Apibendrinant, atsparumas gali kisti priklausomai nuo biologinių, fiziologinių bei neurologinių veiksmų, o biožymenų naudojimas matuojant atsparumą gali būti naudinga vertinimo priemonė.

Teigiamai prisitaikyti asmenims, kurie susiduria su iššūkiais, gali padėti individualios asmens savybės ir kiti elgesio, aplinkos veiksniai. Anot Terte, Stephens ir Huddleston (2014), psichologinis atsparumas – tai įsitikinimų, elgesio ir aplinkos veiksmų derinys. Prie šių veiksmų priskiriami: optimizmas, adaptvyvi įveika, adaptvyvi sveikatos praktika ir socialinė kolegų parama. O pasak, Southwick, Vythilingam ir Charney (2005), psichologinis atsparumas priklauso nuo: humoro jausmo, situacijos priėmimo, religijos ir (arba) dvasingumo, fizinio aktyvumo bei gebėjimo atsigauti po neigiamų įvykių. Pasak Howe ir kitų (2012) psichologiškai atsparių žmonių bruožai apima saviveiksmingumą, gebėjimą pasinaudoti parama ir pagalba, savikontrolę, mokymąsi iš sunkumų ir atkaklumą nepaisant kliūčių. Gooding, Hurst, Johnson ir Tarrier (2012) atliktame kiekybiniame tyrime lygino vyresnio amžiaus suaugusiųjų psichologinį atsparumą su jaunesnio amžiaus suaugusiųjų psichologiniu atsparumu. Vyresnio amžiaus suaugusieji pasižymėjo didesniu psichologiniu atsparumu, ypač pasižymėjo gebėjimu reguliuoti emocijas ir spręsti problemas, o jauni suaugusieji pasižymėjo didesniu psichologiniu atsparumu, susijusiu su socialine parama. Apibendrinant, psichologinis atsparumas yra kompleksiškas. Prie asmens psichologinio atsparumo prisideda tokios asmens savybės, kaip optimizmas, humoro jausmas, dvasingumas, saviveiksmingumas, gebėjimas reguliuoti emocijas, pasinaudoti pagalba. Taip pat psichologiniam atsparumui egzistuoti yra svarbūs aplinkos ir elgesio veiksniai tokie, kaip socialinė parama bei fizinis aktyvumas.

Žvelgiant į psichologinį atsparumą daugiasisteminio požiūriu, galima suprasti, jog asmens psichologiniam atsparumui daro įtaką ne tik jis pats, bet ir jo artimieji, šeima, visuomenė, kultūra,

platesnė socialinė aplinka. Anot Ungar ir Theron (2020), psichologinis atsparumas priklauso nuo įvairių biologinių, psichologinių, socialinių ir ekologinių sistemų sąveikos. Kultūra ir kontekstas turi įtakos psichologiniam atsparumui, taip pat veiksniams ir procesams, dėl kurių asmenys gali geriau valdyti situacijas, kuriose stresas yra neįprastai didelis.

1.3.2. Psichologinio atsparumo sąlygos

Psichologinį atsparumą galima apibrėžti esant tam tikroms dvejoms sąlygoms. Viena iš sąlygų yra nepalankios aplinkybės ar patiriama nelaimė, o antroji sąlyga yra teigiama pasekmė (Vella & Pai, 2019). Pavyzdžiui, pasak Masten (2001), įrodyta, kad atsparumas būdingas vaikams, augantiems nepalankiomis sąlygomis. Anot Barber (2013), atsparumas gali pasireikšti tik susidūrus su sunkumais. Esant nepalankioms sąlygoms tokioms, kaip karas ar kitos politinių konfliktų formos, atsparumas laikomas ypatingu reiškiniu, nes yra išvengiama psichopatologijos, kuri yra tikėtina tokiomis sąlygomis. O remiantis Bonanno (2004), atsparumas yra daugiau nei psichopatologijos nebuvimas, tai gebėjimas išlaikyti santykinai stabilų, sveiką psichologinio ir fizinio funkcionavimo lygį. Visgi, atsparumas gali būti ugdomas dėka nepalankių aplinkybių ir asmenys gali prisitaikyti, išlaikydami santykinai stabilų funkcionavimo lygį.

Palaikant psichologinį atsparumą yra keletas strategijų ir veiksnių, į kuriuos verta atsižvelgti. Anot Crane, Searle, Kangas ir Nwiran (2019), savirefleksija apie savo pirminę reakciją į stresorių gali būti svarbi atsparumo stiprinimui. Išskiriamos penkios savirefleksijos praktikos. Pirmą–trečią praktiką yra orientuotos į situaciją, o ketvirtą ir penktą orientuotos į vystymąsi. Pirmoji praktika – tai savęs suvokimas apie savo emocinę patirtį ir reguliacinius procesus. Antroji savirefleksijos praktika – tai asmens gebėjimas identifikuoti konkrečius situacinius dirgiklius, sukeliančius asmens pirmines reakcijas. Trečioji praktika – pakartotinis vertinimas. Savirefleksijos procesas skatina iš naujo apsvarstyti savo pirminius įvykių vertinimus, todėl galima iš naujo įvertinti įvykius taip, kad jie būtų labiau adaptyvūs. Ketvirtoji praktika – apima nešališką įvairių savo reakcijos į stresą aspektų apžvelgimą svarstant apie tai, kurie buvo veiksmingi ar neveiksmingi siekiant asmeninių vertybių ir tikslų. Galiausiai, penktoji praktika – orientuota į ateitį veikla, kuri skatina asmenį nustatyti, ką ateityje būtų galima daryti kitaip, ieškant sprendimų ar išteklių, kad būtų užtikrintas didesnis vertybių ir veiksmų suderinamumas. Autoriai Southwick ir kiti (2014), išskiria vaikystės apsauginius veiksnius, kurie laikomi svarbiais atsparumo ugdymui: sveikas prierašumo ryšys ir gera globa, emocijų reguliavimo įgūdžiai, savęs pažinimas, gebėjimas įsivaizduoti ateitį bei meistriškumo motyvacijos sistema, skatinanti asmenį mokytis, augti ir prisitaikyti prie aplinkos. Be to, atsparumas yra susijęs su gebėjimu lanksčiai taikyti įvairias įveikos strategijas, priklausomai nuo konkretaus iššūkio, ir vėliau naudoti koreguojantį grįžtamąjį ryšį šioms strategijoms koreguoti. Svarbu paminėti,

kad asmens psichologinis atsparumas gali skirtis priklausomai nuo daugelio veiksnių, pavyzdžiui, asmenybės, iššūkių, turimų išteklių ir aplinkos konteksto (Southwick et al., 2014). Taigi, adaptyvių ir refleksyvių praktikų naudojimas, vaikystės apsauginiai veiksniai, gebėjimas lanksčiai taikyti įvairias įveikos strategijas gali palaikyti ir stiprinti psichologinį atsparumą. Vis tik reikėtų atsižvelgti į veiksnius, kurie gali turėti įtakos psichologiniam atsparumui.

1.3.3. Tėvo psichologinis atsparumas auginant ASS turintį vaiką

Viena iš psichologinio atsparumo sąlygų yra nepalankių aplinkybių, sunkumų patyrimas. Tėvai ir globėjai, kurie augina vaikus su ASS, yra pažeidžiami dėl sveikatos ir psichikos sveikatos problemų, jie patiria didelę depresijos, nerimo ir tėvystės streso riziką (Whitehead, Dorstyn & War, 2015; Seymour et al., 2017; Paynter, Davies & Beamish, 2018). Tėčiai, auginantys vaiką su ASS, neturi pakankamai laiko pasirūpinti savimi, patiria emocinę tėvystės naštą ir daugelis iš jų pabrėžė, kad jiems tenka ne tik finansiškai remti šeimą, bet ir kartu rūpintis vaiku (Paynter et al., 2018). Taigi, nepalankių sąlygų patyrimas išpildo pirmąją psichologinio atsparumo sąlygą, o neigiamos aplinkybės gali suteikti galimybę išmokyti naujų įgūdžių, kurie gali padėti ateityje susidūrus su nepalankiomis sąlygomis.

Tėčių ir motinų psichologinis atsparumas ir naudojamos įveikos strategijos, auginant vaiką su ASS, skiriasi. Pasak Urbietos, Rodriguez, Salas ir Cuadrado (2017), motinos naudojo daugiau emocijas išreiškiančių ir socialinės paramos strategijų, nei tėčiai, kurie naudojo daugiau problemų vengimo strategijų. Taip pat tėčiai šiek tiek dažniau nei motinos naudojosi saviveiksmingumu. Kitame Pozo, Sarria ir Brioso (2014) atliktame tyrime teigiama, jog įveikos strategijos buvo susijusios su tėvų adaptacija (šėimos gyvenimo gerove ir psichologine gerove). Tėčiams – vengimo įveikos strategija su šėimos gyvenimo gerove, o motinoms – pozityvi ir į problemą orientuota įveika su psichologine gerove. Remiantis Kavaliotis (2017), lyginant tėčių ir motinų šėimos atsparumą nustatyta, jog tėčiai pasižymi mažesniu šėimos atsparumo lygiu, nors jų patiriamo streso lygis, susijęs su tėvyste, vaiko patiriamais sunkumais, disfunkcine tėvų ir vaikų sąveika, yra žemesnis nei motinų.

Nepaisant to, jog tėčiai vis dažniau įsitraukia į vaiko auginimą ir ugdymą, akivaizdu, jog motinų patirtys tiriamos dažniau. Pavyzdžiui, Grebe, Mire, Kim ir Keller–Margulis (2022) atliktame tyrime, kur buvo tirta tėvų ir motinų pačių vertinamas stresas ir įveika, tėčiai sudarė apie 20% imties. Papageorgiou ir Kalyva (2010) atliktame tyrime, kur buvo tiriamos tėvų, auginančių vaikus su ASS, patirtys ir poreikiai mažiau nei ketvirtadalis tyrimo dalyvių buvo tėčiai. Tačiau mokslinėje literatūroje galima rasti ir panašų tėčių bei motinų pasiskirstymą imtyje. Sharabi ir Marom – Golan (2018) tyrime, kur tirta tėčių ir motinų socialinė parama, išsilavinimo lygis ir tėvų dalyvavimas, auginant vaiką su ASS, tėčių ir motinų pasiskirstymas buvo panašus, tėčiai sudarė apie 43% imties. Vis tik reikėtų

atsižvelgti į tai, jog yra tiriamos skirtingos temos ir skirtingos žmonių populiacijos. Tėčių trūkumas tyrimuose, susijusiuose su vaiko su ASS auginimu, gali būti siejamas su tuo, jog tėčiai patys nenoriai dalyvauja tyrimuose ar jiems trūksta informacijos apie juos. Be to, tai gali būti susiję su tuo, jog tėčiai susidūrę su sunkumais dažnai palieka šeimą. Tam gali turėti įtakos ir visuomenės požiūris, išankstinė nuostata, jog tėčiai mažiau įsitraukia ir tuomet siekiant įvykdyti tyrimą yra pasirenkama neįtraukti į imtį tėčių ir tirti tik motinų patirtis. Taigi, tėčių ir motinų psichologinis atsparumas skiriasi, o su tėčių intimi tyrimų trūksta.

Tėvų psichologinis atsparumas priklauso nuo to, kokias įveikos strategijas pasirenks tėčiai. Kaip nurodoma tyrėjų Whitehead ir kitų (2015), vengimo įveikos strategijos, tokios kaip: atsiribojimas, savęs kaltinimas, neigimas, emocijų išliejimas, prisideda prie nerimo, streso ir depresijos simptomų. O į veiksmą orientuotos strategijos, tokios kaip: planavimas, priėmimas, pozityvus permąstymas buvo būdingos tėvų atsparumui. Pasak Andreica–Sandica, Patca, Panaete ir Andreica (2011) tėvų, kurie augina vaikus su ASS, dažnai naudojamos įveikos strategijos yra: susitaikymas, ateities planavimas, pozityvi situacijos interpretacija, socialinė parama, religinės įveikos strategijos, o rečiau naudojamos – narkotikų vartojimas ir humoras. Be to remiantis Pandya (2018), teigiama, jog dvasingumas gali skatinti psichologinį atsparumą tarp tėvų, auginančių vaikus su ASS. Taigi, adaptyvių įveikos strategijų naudojimas tokių, kaip priėmimas, pozityvus situacijos permąstymas, religingumas buvo būdingos tėvų atsparumui ir leido tėčiams geriau prisitaikyti, kai tuo tarpu neadaptyviomis įveikos strategijomis buvo laikomos atsiribojimas, savęs kaltinimas.

Tėvų, kurie augina vaikus su neurologiniais raidos sutrikimais, psichologinio atsparumo vystymuisi įtaką daro tai, ar tėvai turi socialinę ir šeimos paramą (Reddy, Fewster & Gurayah, 2019). Kaip teigiama Samsonienė ir kt. (2017), stiprūs socialiniai santykiai yra susiję ne tik su šeimos materialia ir emocine gerove, bet taip pat yra siejami su teikiama pagalba vaikui, o geri ir glaudūs santykiai šeimoje yra minimi, kaip svarbūs šeimos emocinei gerovei. Tėčiai, auginantys vaiką su ASS, taip pat pažymi savo partnerės, kaip paramos šaltinio svarbą (Burrell, Ives & Unwin, 2017; Paynter et al., 2018).

Tėvai patirdami unikalius išbandymus, stebėdami savo ir vaikų tobulėjimą, asmenybės sustiprėjimą įprasmina savo patirtį ir dėkoja už ją. Keletas tyrėjų kokybiniuose tyrimuose pažymi, jog tėčiai, kurie augina vaikus su ASS teigia, jog nepaisant iššūkių, susijusių su lūkesčių keitimu, jie iš naujo suprato, kaip atrodys tėvystė ir džiaugėsi kiekvienu vaiko pasiekimu ir vertino tėvystės, patirtį (Cheuk & Lashewicz, 2016; Shave & Lashewicz, 2016). O pasak Beighton ir Wills (2017), nepaisant to, kad kiekvienas iš tėvų pripažino, jog kasdien patiria stresą ir įtampą dėl vaiko auklėjimo, jie taip pat rado prasmę savo situacijoje, remdamiesi savo įsitikinimais, vertybėmis ir tikslais, siekdami palankesnio ir pozityvesnio situacijos supratimo. Taigi, nors ir tėčiai patiria įvairius sunkumus, susijusius su vaiko su ASS auginimu, daugelis tėvų prisitaiko prie pasikeitusių gyvenimo sąlygų,

patiria teigiamas pasekmes. Tėčiai ima ieškoti socialinės paramos, informacijos iš specialistų bei asmeninių savybių, kurios skatina tėčių psichologinį atsparumą, o kartais ši patirtis padeda ir suklestėti sunkumų akivaizdoje.

1.4. Tyrimo tikslas ir pagrindinis tyrimo klausimas

Šio **tyrimo tikslas** – atskleisti tėvo psichologinio atsparumo patirtį auginant autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką.

Siekiant ištirti unikalią tėčių patirtį buvo atsiribojama nuo išankstinio žinojimo bei prielaidų, todėl hipotezės nebuvo keliamos. Išsikeltas **pagrindinis tyrimo klausimas**: kaip pasireiškia tėvo, auginančio autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką, psichologinis atsparumas?

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Teorinis tyrimo pagrindas

Šiame tyrime pasirinkta kokybinė tyrimo strategija, nes tiriamas kompleksiškas, kintantis bei mažai tyrinėtas reiškinys – tėvo psichologinio atsparumo patirtis, auginant autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką. Kokybinė tyrimo strategija leidžia giliau suprasti individualią patirtį ir svarbų kontekstą, kai tuo tarpu kiekybinis tyrimas šioje temoje mažiau palankus, nes suskiliaustų individualias patirtis ir reiškinio sudėtingumą. Kokybinė tyrimo strategija leidžia tyrimo metu kelti klausimus, kurie padeda apibūdinti, paaiškinti patirtį, o tai gali atskleisti naujų temų, kurios gali praturtinti tolimesnius mokslinius tyrimus (Braun ir Clarke, 2006). Remiantis Cleland (2017), taikant kokybinį požiūrį, apjungiant praeities, dabarties ir ateities perspektyvas ir nagrinėjant svarbius klausimus taip, kaip jie iš tikrųjų praktikuojami, padeda praplėsti žinias ir supratimą apie tiriamą reiškinį.

Kaip duomenų analizės metodą šiame tyrime pasirinkau teminę analizę. Tai yra pakankamai aiškius žingsnius turintis ir lankstus metodas, leidžiantis atsakyti į pagrindinį šio tyrimo klausimą. Be to, anot Braun ir Clarke (2006), pasirinktas metodas leidžia struktūruotai aprašyti tyrimo medžiagoje vyraujančias pagrindines temas, bendruosius bruožus, kurie atskleidžia, kaip pasireiškia tėvo psichologinis atsparumas, auginant vaiką turintį ASS. Šiame tyrime duomenys analizuojami pasitelkiant indukcinę teminę analizę. Pasak Silverman (2007), taikant indukcinę teminę analizę yra siekiama atidėti išankstines nuostatas ir interpretacijas, teorines prielaidas. Indukcija yra pagrįsta konkrečios patirties tyrinėjimu, o ne išvesta iš teorijos, todėl nuspręsta šiame tyrime rinktis indukcinę teminę analizę, siekiant suteikti naujų įžvalgų iš tyrimo dalyvių patirties. Be to, šiame tyrimui pasirinkau fenomenologinę epistemologinę poziciją. Fenomenologija (gr. k. – *phainomenon* – fenomenas ir *logos* – protas) – tai 1901 m. vokiečių filosofo E. Husserl (1859–1938) metodas, kuriuo siekiama išsamiai aprašyti sąmonės patyrimą, subjektyvią patirtį ir išgyvenimus, suskliaudžiant išankstinius nusistatymus (Colman, 2009).

Pasak Braun ir Clarke (2006), teminė analizė turi privalumų ir trūkumų. Vienas iš privalumų, jog taikant teminę analizę, pateikiamos aiškos gairės, kaip atlikti duomenų analizę, kas leidžia sustruktūruoti kokybinę tyrimo medžiagą. Šiame tyrime pasirinktas duomenų analizės metodas gali išryškinti iš didelio duomenų kiekio panašumus, bendruosius bruožus. Be to, teminė analizė leidžia užfiksuoti duomenis ne tik semantiniu (kalbinė reikšmė), bet ir latentiniu (paslėpta reikšmė) lygmeniu. Teminės analizės metodas gali būti taikomas remiantis įvairiomis pozicijomis ir tyrimo klausimais visgi, svarbu atsižvelgti, jog tai gali būti ir privalumas ir trūkumas. Metodo lankstumas leidžia rinktis įvairias analizės galimybes, kas reiškia, jog informacijos, kurią galima pasakyti apie tyrimo duomenis, spektras yra platus. Taigi, nors ir metodo lankstumas yra privalumas, tačiau tai „klaidina“ tyrėją, kuris bando nuspręsti į kokius duomenų aspektus reikėtų sutelkti dėmesį ir tai

galima įvardinti kaip trūkumą. Dar vienas metodo trūkumas yra tas, jog išlieka tikimybė, kad asmeninė patirtis ir žinios gali daryti įtaką tyrimo rezultatams ir išvadoms, nepaisant to, jog asmeninės žinios yra „suskliaudžiamos“, rašomas tyrėjo dienoraštis ir viso tyrimo metu yra reflektuojama (Braun & Clarke, 2006). Pasak Braun ir Clarke (2013), nors ir teminė analizė nėra formuojama iš esamos teorijos, tačiau analizę formuoja tyrėjo požiūris, turimos žinios. Visgi, taikant apibrėžtą konkrečiais žingsniais teminės analizės metodą, galima atlikti įžvalgią analizę, atliepiančią į tyrimo klausimus. Šiame tyrime ir siekiama atsakyti į pagrindinį tyrimo klausimą (kaip pasireiškia tėvo, auginančio autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką, psichologinis atsparumas?) išskiriant pagrindines temas, bendruosius bruožus, kurie vyrauja šioje temoje.

2.2. Tyrimo dalyviai

2.2.1. Tyrimo dalyvių atranka

Šiame tyrime buvo vykdoma patogioji dalyvių atranka. Į šį tyrimą buvo įtraukiami tėčiai, kurie augina vaiką, kuriam nustatyta ASS diagnozė. Kitų atrankos kriterijų nebuvo taikyta, nes šiame tyrime nebuvo siekiama imties homogeniškumo, kadangi gilinamasi į subjektyvius išgyvenimus ir ieškoma bendrumo juose. Kitas svarbus dalyvavimo tyrime kriterijus yra, jog dalyvavo tik savo noru atsiliepę tyrimo dalyviai. Taip pat dalyvavo tie tyrimo dalyviai, kurie turėjo pakankamai laiko pokalbiui, tai yra apie 1 val. – 1,5 val.

2.2.2. Tyrimo dalyvių paieška

Šio tyrimo dalyvius pasiekti buvo pasirinktos įstaigos, kuriose yra teikiamos paslaugos ASS turintiems vaikams, kadangi ten dažniausiai lankosi ir ASS turinčių vaikų tėčiai. Buvo kreipiamasi į „ISADD Lietuva“, „Lietaus vaikai“, „Kitoks vaikas“ el. paštu ar telefonu, kur buvo prašoma pasidalinti su tėvais kvietimo į tyrimą skelbimu (1 priedas). Kvietimu buvo dalinamasi, jog patys tėvai galėtų inicijuoti dalyvavimą tyrime, o atliekant kokybinius tyrimus yra ypač svarbus savanoriškas įsitraukimas į tyrimą. Kvietime buvo nurodoma informacija apie tyrimą, jo tikslą, dalyvavimo tyrime sąlygas, galimus nepatogumus, konfidencialumo užtikrinimą. Kviečiami buvo visi tėčiai, kurie savanoriškai atsiliepė į kvietimą dalyvauti ir atitiko atrankos kriterijus. Kvietimas dalyvauti tyrime buvo paskelbtas ir internete, tinklalapio „Facebook“ grupėje „Autistas. Viskas apie autizmą“.

Tyrimo dalyviai apie savo norą dalyvauti pranešė susisiekdami telefoniniu skambučiu, žinute ar per „Messenger“ programėlę, elektroninį paštą. Taip pat su respondentų sutikimu kreipiausi ir pati nurodytais kontaktais. Susisiekus buvo išsamiau papasakojama apie tyrimo eigą, sutiriamas tyrimo

dalyviams patogus laikas ir tinkama vieta. Interviu pokalbiai vyko 2022 m. birželio – 2022 m. rugsėjo mėnesiais. Tyrimo dalyviai buvo skatinami gyvam pokalbiui, tačiau iš viso 4 respondentai išreiškė norą susisiekti nuotoliniu būdu dėl patogumo faktoriaus, kadangi tai buvo tėčiai, gyvenantys įvairiuose Lietuvos miestuose. Tokie nuotolinio ir gyvo kontakto skirtumai galėjo paveikti tyrimo rezultatus.

2.2.3. Tyrimo dalyvių aprašymas

Iš viso tyrime dalyvavo 6 tiriamieji – tėčiai, kurie augina ASS turinčius vaikus. Nedidelė imtis pasirinkta atliepant kokybinių tyrimų metodologiją, kur siekiama išsamiai ir atskirai atskleisti unikalias tyrimo dalyvių patirtis. Kadangi detalus tyrimo dalyvių aprašymas leidžia suprasti imties specifiškumą, sociodemografinė informacija apie tėčius, kurie augina vaikus su ASS, pateikiama lentelėje (žr. 1 lentelė):

1 lentelė. *Tyrimo dalyvių sociodemografinė informacija*

Nr.	Tyrimo dalyvis	Amžius metais	Išsilavinimas	Vaiko amžius metais	Kiek vidutiniškai laiko valandomis per dieną praleidžiate su vaiku?	Kiek vaikų yra šeimoje?	Kiek vaikui buvo metų kai buvo nustatytas ASS?	Prašau patikslinkite, koks jūsų vaikui yra nustatytas sutrikimas?
1.	Raimondas	68	Aukštasis	25	4 val.	2 vaikai, 1 iš jų turi ASS	4 metai	autizmas
2.	Darius	38	Aukštesnysis	5	4 val.	1	3 metai	autizmas
3.	Paulius	37	Aukštesnysis	2	6 val.	1	2 metai	autizmas
4.	Mantas	52	Aukštasis	17	5 val.	2	3 metai	autizmas
5.	Lukas	43	aukštasis	4	3 val.	2	4 metai	autizmas
6.	Rokas	43	Aukštasis	5	5 val.	1	2 metai	autizmas

Tėčiai, kurie augina vaiką su ASS, tarpusavyje turėjo skirtumų. Tokie tyrimo dalyvių skirtumai gali suteikti galimybę pažinti įvairias tėčių psichologinio atsparumo, auginant vaiką su ASS, patirtis. Tėvai buvo 37–68 m. amžiaus, aukštesniojo – aukštojo išsilavinimo, augino skirtingą skaičių vaikų šeimoje (1–2), o vaikų amžius varijavo 2–25 metų. Galiausiai, tėvai apie patvirtintą vaiko diagnozę žino skirtingą laiko tarpą.

2.3. Instrumentai ir tyrimo eiga

2.3.1. Pusiau struktūruoto interviu eiga

Šiai tyrimo temai nagrinėti buvo pasirinktas pusiau struktūruoto interviu instrumentas. Taip pasirinkta, kadangi pokalbiui suteikiama pakankamai aiški struktūra, paliekant vietos tyrimo dalyvio naujoms ir netikėtoms įžvalgoms (Gaižauskaitė ir Valančienė, 2016). Taip pat buvo naudojami patikslinantys klausimai, kas skatina gilesnį tyrimo dalyvio patirties suvokimą (Braun ir Clarke, 2006). Prieš pradėdant pokalbį su tyrimo dalyviais dar kartą buvo primenama apie konfidencialumą, apie tai, jog pokalbis bus įrašomas ir buvo pasitikslinama ar sutinka dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviai reflektiviai ir atvirai dalijosi savo patirtimi, tai rodo, jog tyrimo metu buvo užmegztas kontaktas. Buvo atliekamas ir pilotinis interviu, kuriuo siekta išsiaiškinti, ar pateikiami klausimai pakankamai aiškūs. Kadangi suvokiant tyrimo klausimus sunkumų nekilo, pilotinis interviu buvo įtrauktas į tyrimą, siekiant neprarasti vertingos tyrimo medžiagos. Su tyrimo dalyviais pokalbis vyko ramioje, tylioje aplinkoje nuotoliniu būdu, susiskambinus vaizdo skambučiu, o išreiškusiems norą su jais buvo susisiekiama ir telefoniniu skambučiu. Gyvi pokalbiai vyko ramioje aplinkoje, atskirame kambaryje „Fizinių ir technologijos mokslų centre“. Interviu trukmė vyravo nuo 40 min. – 1,5 val.

Pirmiausia buvo užduoti neutralūs klausimai, siekiant užmegzti ryšį, sukurti saugią aplinką. Buvo klausiama „Su kokiomis mintimis ateinate į šį tyrimą?“, „Kaip sekėsi atvykti čia?“. Vėliau, tyrimo dalyviui pasiruošus pradėti pokalbį, buvo klausiama pagrindinio ir papildomų interviu klausimų (žr. 2 priedas). Respondentai buvo padrąsinami neskubėti ir atsakyti į klausimą, kai bus pasiruošę, taip pat kartu buvo paaiškinama psichologinio atsparumo sąvoka, siekiant aiškumo klausime.

Aktyviai klausantis (taikant atspindėjimą, parodant empatiją, stengiantis suprasti) tyrimo dalyviams buvo užduodami ir tikslinamieji, gilinantys klausimai, kylantys iš konteksto, pavyzdžiui: „Kas jums tuo metu padėjo?“, „Galbūt galite papasakoti plačiau apie savo kasdienybę su vaiku?“. Prieš atliekant interviu, esant poreikiui, buvo numatomos psichologinės pagalbos galimybės. Stebint tyrimo dalyvių kilusias stiprias emocijas, išsakomą psichologinės pagalbos poreikį buvo nurodoma, kur galima kreiptis psichologinės pagalbos. Artėjant pokalbiui į pabaigą tyrimo dalyviams buvo padėkojama už dalyvavimą tyrime, suteikiama informacija apie tai, kaip bus susisiekiama ir pasidalinama apibendrintais tyrimo rezultatais.

2.3.2. Duomenų transkribavimas

Atlikus interviu garso įrašai buvo paverčiami teksta, atliekamas transkribavimo procesas. Transkribavimo procese naudojamosi www.otranscribe.com programa, nes ji yra patogi ir suteikia

galimybę pagreitinti, sulėtinti ar sustabdyti garso takelį, kartu leidžiant tame pačiame lange transkribuoti. Vieno interviu transkribavimas truko apie 8 val. Transkribavimo metu buvo pasižymimos kylančios idėjos, atsisakoma išankstinių nuostatų. Atlikus transkribavimo procesą gauta 87 puslapiai medžiagos, kuri toliau buvo apdorojama tolimesnėje duomenų analizėje. Siekiant aiškiai perteikti respondentų kalbą transkribavimo metu buvo pasitelkiami šie specialieji ženklai:

- [10 s.] – nurodoma tyrimo dalyvio pauzės trukmė;
- [juokiasi] – žymima, kai pokalbio metu buvo girdimas juokas;
- [atsiduso] – žymima, kai pokalbio metu buvo girdimas atodūsis;
- Didžiosiomis raidėmis buvo rašoma pabrėžtai pasakyta tyrimo dalyvių kalba.

2.3.3. Duomenų kokybės vertinimas

Vertinant duomenų kokybę reikėtų atsižvelgti į tai, kaip buvo siekiama duomenų validumo ir patikimumo. Anot Willig (2013), tyrėjas aktyviai dalyvauja tyrimo procese, todėl tyrimo kontekste yra pripažįstamas jo subjektyvumas. Rašomas tyrėjos dienoraštis, atviras savo šališkumo pripažinimas ir reflektavimas padėjo padidinti mano, kaip tyrėjos sąmoningumą šiame tyrime, kas leido išgirsti unikalias tyrimo dalyvių patirtis. Svarstymas apie mano santykį su tema, kylančias įžvalgas tyrimo metu, apžvelgimas šio tyrimo rezultatų kitų tyrimų kontekste, vykdomos supervizijos leido padidinti validumą ir šio tyrimo pagrįstumą. Siekiant išvengti šališkumo prieš tyrimą neskaitoma mokslinė literatūra, kuri gali suteikti išankstinių nuostatų, „žinojimo“ ko galima tikėtis iš tyrimo dalyvių pasakojimų. Literatūros apžvalga buvo pateikiama tyrime jau atlikus duomenų analizę. Taip pat validumą šiame tyrime užtikrina ir sistemingas tyrimo metodologijos aprašymas.

Remiantis Guest, MacQueen ir Namey (2012), yra keletas technikų, siekiant padidinti validumą ir tyrimo medžiagos patikimumą, šiomis papildomomis technikomis ir buvo stengiamasi vadovautis:

- tyrimo dalyvių citatų naudojimas pažodžiui padeda padidinti rezultatų pagrįstumą, nes tiesiogiai susieja tyrėjo interpretacijas su tuo, ką iš tikrųjų pasakė tyrimo dalyviai;
- prieš pateikiant tyrimo dalyviams pusiau struktūruoto interviu klausimus, buvo atliekamas bandomasis interviu, kas parodo, jog užduoti klausimai buvo tinkami ir prasmingi dalyviams.

2.3.4. Pasiruošimas atlikti tyrimą

Prieš atliekant tyrimą ir viso tyrimo metu buvo rašomas tyrėjos dienoraštis. Tyrėjos dienoraštyje siekiama atvirai reflektuoti apie santykį su tyrimo tema, jos pasirinkimo motyvus, apie

santykį su tyrimo dalyviais. Taip pat tyrėjos dienoraštyje siekiama pristatyti anksčiau įgytas žinias, o kartu neplėsti jau esamų žinių apie tiriamą reiškinį. Rašant tyrėjos dienoraštį prieš tyrimą siekiau atsakyti į tokius klausimus: „Kokios mano išankstinės nuostatos šioje temoje?“, „Kaip mane veikia mano ankstesnė patirtis šioje temoje?“. Interviu metu ir prieš jį reflektavau apie tai su kokia nuotaika ateinu kalbėti su tyrimo dalyviais, koks mano santykis su jais, ar yra kažkas, ko tikiuosi, kaip vertinu savo gebėjimus atlikti interviu, kokios asmeninės savybės gali paveikti interviu medžiagą. Taigi, tyrėjos dienoraštyje plačiau buvo aptariami šie aspektai:

a) Santykis su tyrimo tema

Šia tema susidomėjau dar psichologijos bakalauro studijų antrame kurse, kai atlikinėjau praktiką „Vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos centre“. Praktikos metu buvo sužadintas smalsumas šia tema, noras gilintis, sužinoti daugiau apie tai, kas būdinga vaikams su ASS, kaip jaučiasi, ką patiria tėvai augindami savo vaiką. Natūraliai pradėjau domėtis vaikais supančia aplinka, juos artimai supančiais žmonėmis. Tokia patirtis nulėmė, kad trečiame studijų kurse pasirinkau empirinio tyrimo temą: „Ikimokyklinio ugdymo pedagogų patirtys ugdant autizmo spektro sutrikimą turinčius vaikus“. Toliau bakalauro baigiamojo darbo metu gilinausi į temą „Motinų iššūkiai, auginant autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką, pirmojo karantino laikotarpiu“. Svarstant apie galimą magistro baigiamojo darbo tyrimo temą smalsu buvo patyrinėti tėčių patirtis, kadangi šiame kontekste jos yra tiriamos ne taip dažnai, kaip motinų. Galiausiai svarstant apie tai, jog tėčiams, kurie augina ASS kyla daug iššūkių, o tai, kas tėvams padeda palaikyti gerą savijautą, kaip pasireiškia psichologinis atsparumas yra retai aptariama, kilo šios temos aktualumas ir įdomumas man kaip tyrėjai.

Toliau šioje temoje siekiau „suskliausti“ išankstines nuostatas, siekiant pamatyti grynąjį fenomeno esmę. Todėl dalinuosi įžvalgomis, nuostatomis, kurias aptariau tyrėjos dienoraštyje:

- Pastebėjau savyje nuostatą, jog tėčiai pasirenka dažniau pasyvesnį psichologinį atsparumą – sunkumų ignoravimą, bandymą nekreipti dėmesio į kylančius sunkumus ir iššūkius. Visgi, gali būti ir kitaip. Tėčiai gali pasitelkti aktyvesnį vaidmenį – pripažinti ir spręsti sunkumus, ieškoti pagalbos, įveikos strategijų.
- Kita žinoma informacija apie tiriamą fenomeną yra, jog tėvams, kurie augina specialiujų poreikių vaikus, dažnai pasireiškia depresija, nerimas. Žinoma, minėti požymiai pasireiškia ne visiems tėvams. Šioje vietoje stengsiuosi su smalsumu patyrinėti, kokie jausmai tėčiams yra būdingi auginant ASS turintį vaiką. Tyrimo metu stengiausi būti kritiška savo žinioms, jog gali būti ir kitaip nei tai, kas teoriškai yra žinoma.

b) Santykis su tyrimo dalyviais

Svarbu paminėti, jog šis tyrimas nėra objektyvus, nes į tyrimo dalyvius žiūrima su sava patirtimi. Prieš tyrimą stengiausi pasvarstyti, koks mano santykis yra su tyrimo dalyviais. Aš pati

dirbu su ASS turinčiais vaikais, todėl mano patirtis gali veikti šį tyrimą. Praktikoje dažniau tenka bendrauti su mamomis ir stebiu, jog kartais tėčiai yra atsitraukę nuo vaiko ugdymo, o gali būti ir atvirkščiai. Kai kuriose šeimose būna tėčiai labiau įsitraukę į vaiko gyvenimą, jo ugdymą.

Atlikus interviu su tyrimo dalyviais reflektuota buvo apie mano būseną prieš interviu, interviu metu ir po interviu. Mane, kaip tyrėją veikė pokalbiai nuotoliniu būdu, kadangi patyriau nerimo, kaip seksis susijungti, koks kontaktas bus nuotoliniu būdu. Mano emocinė būsena interviu rinkimo metu rami, buvau pailsėjusi ir motyvuota išgirsti, išiklausyti į tyrimo dalyvių patirtis. Prieš atliekant interviu buvo sau primenama apie tai, jog tyrimo dalyviai yra savo patyrimo ekspertai, o aš esu nežinančiojo pozicijoje. Taip pat sau pasižymėjau, jog reikia neskubėti, išbūti pauzėse, palikti vietos tyrimo dalyvių patirtims ir jų įžvalgoms.

Svarsčiau ir apie tai, ko aš tikiuosi iš šio tyrimo. Ištrauka iš dienoraščio: „Į šį tyrimą einu tikėdamasi, jog pavyks užmegzti kontaktą su tyrimo dalyviais, kas leis giliau pažvelgti į tyrimo objektą – tėvų psichologinio atsparumo patirtis, auginant ASS turintį vaiką. Ateinu be išankstinio žinojimo su smalsumu, kaip pasireiškia tėvo psichologinis atsparumas, kaip jis yra suvokiamas pačių tėčių. Apie psichologinį tėčių atsparumą žinių turiu nedaug ir siekiu nuo žmogaus patirties pereiti prie žinių, o ne atvirkščiai.“

c) Gilinimasis į taikomus metodus ir supervizijos.

2021 spalio 13 d. dalyvavau kokybinių tyrimų seminare "Pažintis su klasikiniu fenomenologiniu tyrimu". Seminaras leido plačiau susipažinti ne tik su klasikiniu fenomenologiniu tyrimu, bet ir su kokybinių tyrimų metodologija apskritai. Siekiant geriau padėti suprasti savo santykį su tyrimo tema ir dalyviais padėjo supervizijos su šio darbo vadove prof. dr. Roma Jusiene bei konsultacijos su dr. Greta Kaluževičiūte. Manau, jog supervizijos, konsultacijos, suteikiamas grįžtamasis ryšys bei pateiktos rekomendacijos prisidėjo, kaip „saugiklis“ mano šališkumui ir kylančioms abejonėms dėl duomenų analizės proceso.

2.4. Etiniai tyrimo aspektai

Dalyviams buvo suteikiama išsami informacija apie tyrimą, tiek prieš atliekant tyrimą, tiek tyrimo metu. Buvo aptartas tyrimo tikslas, teisė atsisakyti dalyvauti tyrime bet kuriuo metu, buvo išsamiai pristatyta eiga, kaip vyks tyrimas, tyrimo trukmė. Taip pat buvo aptariamas konfidencialumo užtikrinamas, nurodomi kontaktai, kur galima kreiptis kilus klausimams, buvo aptariami nepatogumai susiję su sugaištu laiku. Visa tyrimo dalyvius galinti identifikuoti informacija buvo pakeista, rezultatai pateikiami apibendrintai. Tyrimo dalyviai sutiko dalyvauti tyrime ir sutiko, jog interviu pokalbis būtų įrašomas, o gauta medžiaga būtų panaudota rezultatų aprašymui. Taip pat respondentai

buvo supažindinami su informavimo ir sutikimo formomis ir jos buvo pasirašomos gyvai arba prieš pokalbį patvirtinant apie susipažinimą el. paštu (žr. 3 ir 4 priedus).

2.5. Duomenų analizė

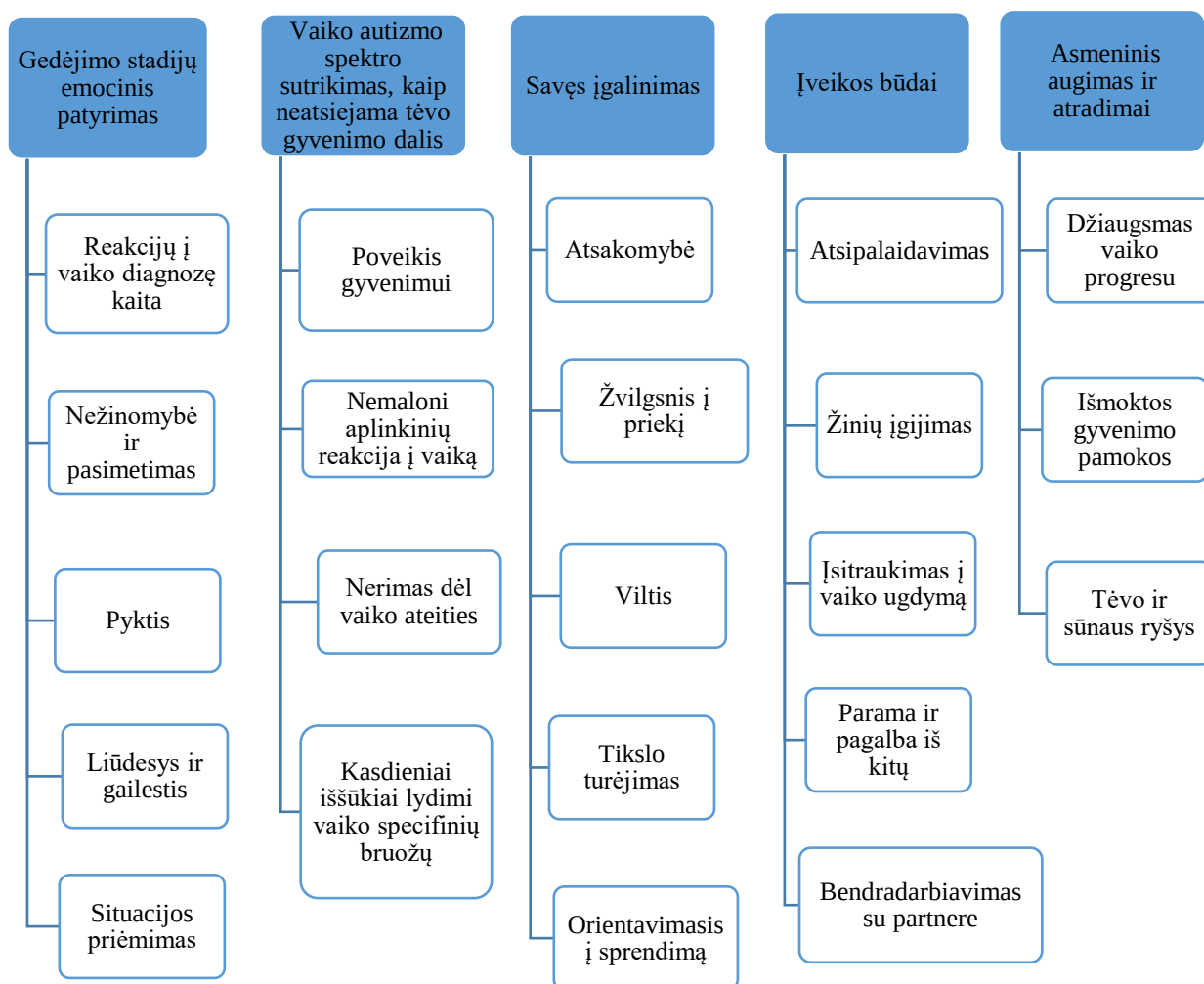
Tyrimo metu paeiliui buvo atliekami 6 teminės analizės etapai (Braun ir Clarke, 2006):

1. **Susipažinimas su tyrimo duomenimis** – tyrimo duomenys buvo transkribuojami ir keletą kartų skaitomi, taip geriau susipažįstant su jais. Su tekstais buvo susipažįstama ir jie buvo skaitomi tol, kol skaitant tekstus nebekilo nuostaba tarsi tai būtų nauja informacija. Buvo susipažįstama su turinio platumu ir gyliu, pasižymimos kylančios idėjos, išskiriami prasminiai vienetai. Remiantis Braun ir Clarke (2013), susipažinimas su duomenimis reiškia ne tik žodžių reikšmės įsisavinimą, bet ir aktyvų, analitišką požiūrį, leidžiantį suprasti ką tie duomenys reiškia. Susipažįstant su duomenimis užduodami tokie klausimai: kaip tyrimo dalyvis įprasmina savo patirtį? Kokias prielaidas jie daro kalbėdami apie patirtį? Kokia patirtis yra atskleidžiamas per pasakojimą?
2. **Pirminių kodų generavimas** – šioje dalyje tekstas buvo suskirstomas į mažesnius prasminius vienetus, kuriems buvo suteikiami kodai (pavadinimai). Buvo ieškomi kodai, kurie gali būti svarbūs atsakant į tyrimo klausimą, atliekamas pilnas kodavimo procesas. Kodų tikslumas buvo peržiūrimas dar kartą.
3. **Temų paieška**: interviu medžiaga su priskirtais kodais ir išskirtais prasminiais vienetais buvo atsispausdinama ir iškarpoma (spausdinta buvo ant spalvotų lapų, tam kad būtų galima atskirti skirtingus tiriamuosius). Prasme panašūs kodai buvo jungiami į temas rankiniu būdu.
4. **Temų peržiūrėjimas** – tikrinamos temos ir jų formuluotės, įvertinama, kaip išskirtos temos yra susijusios su tyrimo medžiaga. Buvo pašalinama atitrūkusi nuo temos medžiaga, apjungiamos panašios, pasikartojančios temos, kuriamas temų žemėlapis.
5. **Temų pavadinimų išskyrimas** – tęsiama analizė, kuriami tikslūs temų pavadinimai, apibrėžimai kiekvienai temai. Tikslinami temų pavadinimai.
6. **Teminės duomenų analizės rezultatų aprašymas** – tyrimo metu gauti rezultatai pagrindžiami ryškiausiomis dalyvių citatomis ir yra susiejami su literatūra. Sudarytas temų žemėlapis iliustruoja tyrimo metu atsiskleidusias temas ir jas sudarančias potemes.

3. REZULTATAI

Duomenų analizės metu išnagrinėjau 6 tyrimo dalyvių pasakojimus. Analizės metu siekiau išskirti bendrą temų ir potemių sistemą, kuri atskleistų tėvo psichologinio atsparumo patirtį, auginant ASS turintį vaiką. Bendros potemės buvo formuojamos tyrimo dalyvių iniciatyva iš jų pasiūlytų temų. Potemes išskyriau tuo atveju, jei temos pasikartojo bent pusei dalyvių (bent 3 iš 6). Apjungus potemes išskyriau 5 temas: „Gedėjimo stadijų emocinis patyrimas“, „Vaiko autizmo spektro sutrikimas, kaip neatsiejama gyvenimo dalis“, „Savęs įgalinimas“, „Įveikos būdai“, „Asmeninis augimas ir atradimai“.

1 pav. Teminės analizės rezultatai: temos ir potemės

Šioje darbo dalyje toliau pateiksiu duomenų analizės metu gautas temas ir potemes, kurios iliustruojamos tyrimo dalyvių citatomis (citatos pateikiamos kursyvu). Po tyrimo dalyvių citatų skliaustuose žymimas pakeistas tyrimo dalyvio vardas ir prasminio vieneto (–ų) numeris iš suskirstyto interviu teksto. Tyrimo dalyvių kalba buvo netaisyta, siekiant išlaikyti autentiškumą, o informacija, kuri gali identifikuoti tyrimo dalyvius neatskleidžiama (pavyzdžiui, jei tyrimo dalyvis mini gydymosi įstaigą, kurioje lankėsi ji žymima taip: [ligoninės pavadinimas]). Iliustruojant tyrimo dalyvių kalbą citatomis buvo naudojami tokie ženklai, kaip: „<...>“ kas rodo, jog ištrauka yra paimta iš ne pilno sakinio, o jo dalies. Ne pilna sakinio dalis pateikiama dėl suskirstytų prasminių vienetų, kurie išskiriami ne visada naudojant pilną sakinį.

3.1. *Gedėjimo stadijų emocinis patyrimas*

Šioje temoje atskleidžiamas tėvų emocinis patyrimas pereinant per skirtingas gedėjimo stadijas. Tėvai patiria šiuos gedėjimo stadijų fragmentus: pirminę reakciją į vaiko diagnozę, nežinomybę dėl vaiko sutrikimo, jie jaučia pyktį, išgyvena liūdesį dėl vaiko gebėjimų ribotumo, bet galiausiai priima situaciją ir savo vaiką. Gedėjimo stadijų emocinio patyrimo temoje išskiriamos 5 potemės, kurios toliau bus aptariamoms pagrindžiant tyrimo dalyvių citatomis.

Visi tėvai pokalbio metu pasakoja apie kilusias reakcijas į vaiko diagnozę ir jų kitimą, kokie jausmai kilo sužinojus apie diagnozę. Pirminėje reakcijoje į vaiko diagnozę atsispindi šokas, netikėtumas: „<...> *Tai toks smūgis buvo.*“ (Mantas, 4). Tėvo Dariaus pirminė reakcija į vaiko diagnozę buvo neviltis ir pasireiškė mintimis apie savižudybę: „*Žinot buvo eem [3s]. Iš labai grubiai tariant tai nuu norėjosi vienas mažas žingsnis į priekį dvylika aukštų žemyn. Bet supranti, kad tai vaiko vis tiek neišgelbės [juokiasi].*“ (Darius, 26). Tėtis Rokas pasakoja apie „galvą sukrečiantį“ netikėtumą sužinojus apie vaiko diagnozę: „*Bet čia toksai pradžioj, taip tik kai gavom per galvą, buvo. Diagnozė, tai mes net nežinojom, kas buvo, tiktai tik pagulėjus stacionare jam ją užrašė. Ir žmona tada paskambino, sako nu jo turėsim apie ką pašnekėt. Tai va, jai pradžioj davė per galvą, po to man taip pat, kai tą lapą pamačiau, kad nekoks kodas užrašytas, nu ir supratau... [2 s].*“ (Rokas, 49).

„Nežinomybė ir pasimetimas“ potemėje daugelis tėvų kalba apie nežinomybės, bejėgiškumo ir pasimetimo jausmus akistatoje su vaiko autizmo spektro sutrikimu: „*Nėra sprendimo, stovi pats bejėgiškoj būklėj ir nežinai nei ką daryt, nei kaip daryt. Tai taip.*“ (Rokas, 13). Žinių ir patirties stoka autizmo temoje tėvams lėmė sunkesnę vaiko diagnozės priėmimą: „<...> *bet kadangi tas aa, bet sakau, kadangi to ne nematei, nežinojai, tai tą buvo priimti labai sunku ir būtent dėl to tas.*“ (Darius, 45). Nežinomybė pasireiškė ir kaip supratimo trūkumas apie vaiko sutrikimo ypatumus: „*Ir ir kitas aspektas yra kad kad iš tikrųjų čia mums buvo labai sunku iš pradžių kol supratom, kad ee yra labai*

kaip ir autistams tiems labai svarbi ta rutina, kad visi veiksmai ten ten viens iš paskos eini ir negali ten viena užsisiegti kaip. Tai va kol supratom tą ir kol supratom ten tą viską.“ (Lukas, 5).

Potemėje „Pyktis“ tėčiai kalbėjo apie jaučiamą pykčio emociją ant savęs ir kitų. Tėtis Raimondas jautė pyktį savo sūnui dėl jo elgesio ir aplinkiniams dėl jų „baisių“ reakcijų: *„<...> kai tu sulauki iš aplinkinių dar tokių baisių reakcijų tai tai tiesiog ir pyksta ir pyktis ima ir ant paties to sūnaus ir ant aplinkinių.*“ (Raimondas, 70). Tėtis Rokas pasakojo apie jau praėjusį pyktį sužinojus apie vaiko diagnozę: *„Pyktis jau praėjo tikrai ant ant, kad mums, kas čia mums atsitiko, jau to jau nebėra.*“ (Rokas, 78). Tėtis Darius jautė pyktį ir kaltinimą vienu metu: *„Aaa pyktis aa tai kai sužinojom tikriausiai. Kodėl tu, kaip tu taip? Aaa ta prasme taip, kaltinimas ane tas, pyktis vienu metu ane <...>* (Darius, 73).

Kitoje potemėje „Liūdesys ir gailestis“ tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiskleidė liūdesys ir gailestis dėl vaiko gebėjimų trūkumo. Pasakojimuose atsiskleidžia liūdnos mintys žinių apie autizmo diagnozę akivaizdoje: *„Ne nu mintys tai tokios sakant nu tokios labai liūdnos <...>“* (Raimondas, 12). Pasireiškia liūdesys ir gailestis dėl vaiko gebėjimų ribotumo ir lyginimas su kitais vaikais: *„Galima sakyti, kad norėčiau sakykime kai tu matai draugus su vaikais ir kai tu matai, kad jie turi galimybę kitaip su jais bendrauti, jie gali su jais kalbėtis, jie atsako, jie apsikabina eee tie visi dalykai, kurie mhh su tais vaikais, kurie auga sveikai tu aišku labai ryškiai matai skirtumus. Ir tu žinai, kad tu negali to su savo, kad tu neturi to ką jie turi.*“ (Paulius, 87); *„Ooooo, iš mūsų pusės žiūrint, tai matai mūsiškis ateina sakinį, tai jautiesi, kad pasako, bet minties pilnai neišreiškia, pastraipos tai tikrai nepasakys ir šalia stovi vaikas, kuris, na kaip mes šnekamės praktiškai. Tu matai tuos du stovinčius šalia ir tu žinai, kad vienas iš jų yra tavo ir žinai kuris, tai taip liūdna, liūdna tikrai žiūrėt iš šalies.*“ (Rokas, 65).

Daugelis tėvų kalbėjo apie situacijos priėmimą, todėl buvo išskirta potemė „Situacijos priėmimas“. Tėvai prisitaiko prie pakitusių sąlygų suvokdami naują kasdienybę: *„Na ir po to jau sakau, kai jau susitaikymas įvyksta su tuo ir prisitaikymas gal taip labiau, nebepastebi to kažkaip taip. Tiesiog – eilinė diena.*“ (Rokas, 44). Tėvai situaciją priima tokią, kokia ji yra: *„Ir nu priimi, kaip nu ta prasme, yra kaip yra.*“ (Lukas, 24); *„<...> nes ta prasme čia jam nuu eem neįvyko gangrena ir nenupjovė kojos ta prasme. Čia tiesiog jis toks yra kaip aš pavyzdžiui esu <...>“* (Darius, 17).

Apibendrinant, tėvams būdingas emocinis gedėjimo stadijų patyrimas, kuris pasižymi reakcijų į vaiko diagnozę kitimu. Patyrimui būdinga neviltis, netikėtumas bei nežinomybės ir pasimetimo jausmai akistatoje su vaiko sutrikimu. Pasireiškia pyktis ant savęs ir kitų, išgyvenamas liūdesys ir gailestis dėl vaiko gebėjimų ribotumo, lyginant su kitais vaikais. Galiausiai tėvai priima naują kasdienybę tokią, kokia ji yra, kartu priimdami ir vaiką tokį, koks jis yra.

3.2. Vaiko autizmo spektro sutrikimas, kaip neatsiejama tėvo gyvenimo dalis

Antrojoje temoje atskleidžiami tėvų intensyvūs jausmai, sunkumai auginant ASS turintį vaiką ir aplinkybės, kurios tapo neatsiejama tėvų gyvenimo dalimi. Tiek pradžioje, sužinojus apie vaiko diagnozę, tiek einant laikui vaikas yra neatskiriama tėvo gyvenimo dalis ir tai atsiskleidžia visų tyrimo dalyvių pasakojimuose. Tėvų gyvenimas yra neatsiejamas su pokyčiais jų kasdienybėje, nemaloniomis aplinkinių reakcijomis, nerimu dėl vaiko ateities bei iššūkiais, lydimais vaiko specifinių bruožų ir jo neuroįvairovės. Toliau apžvelgsiu kiekvieną potemę esančią šioje temoje ir iliustruosiu jas tyrimo dalyvių citatomis.

Daugelis tyrimo dalyvių potemėje „Poveikis gyvenimui“ pamini vaiko su ASS auginimo poveikį asmeniniam gyvenimui: „<...> kad tu gal atsiriboti nuo to, ką tu turėjai prieš tai gyvenime, tai tavo pomėgiai visi tavo draugai, tavo įprastas būdas kažkoks, kokį tu gyvenai, tas pats maitinimasis tavo koksai buvo, viskas apsivertė aukštyn kojom, absoliučiai.“ (Paulius, 32). Tėvų gyvenimo kasdienybė yra planuojama iš anksto, be nukrypimo nuo plano: „Taai va toks, kaip čia pasakyti poveikis nežinau gyvenimui mano, kad viskas nuu ta prasme ne tai kad absoliučiai viskas, bet labai daug kas turi būt aa suplanuota, sustruktūruota ir negali būt nukrypimų nuo nuo to nuo to dalyko <...>.“ (Mantas, 22). Taip pat atsiranda suvokimas apie ribotas galimybes leisti laisvalaikį dabar, lyginant su ankstesniu laikotarpiu: „Nu tai iš tikrųjų anksčiau tai būdavo tikrai kitaip – nueidavai ir į teatrą ar kitur, kažkur pavakarieniaut ar išeit pas draugus pasibūt, kad ir be vaikų. Naa, nuvažiuot kažkur tai sakykim, pabūt į kokį miestą irgi, na dabar tai nelabai išeina. Per atostogas, bet ten tiktais, kažkur jeigu yra galimybė pavažiuot trise – išvažiuojam.“ (Rokas, 26).

Potemėje „Nemaloni aplinkinių reakcija“ tyrimo dalyviai pasakoja apie tai, kaip būnant viešumoje susiduria su nemalonia aplinkinių reakcija bei diskriminacija: „<...> bet bet matot reikia dar saugot nuo aplinkinių reakcijos.“ (Raimondas, 64). Tyrimo dalyvis Rokas dalinasi apie aplinkinių reakcijas ypatingai nemalonias išskirdamas nežinančių apie vaiko sutrikimą aplinkinių reakcijas: „Tu matai vis tiek aplink kaip žmonės žiūri, matai kaip, ta prasme, aplinkiniai. Žinantys, tai gal mažiau ten kreipia dėmesį arba visai nekreipia dėmesio, bet nežinančių, aplinkinių žmonių reakcijos tokios sakykim nemaloniausios tokioj vietoj būnant.“ (Rokas, 62). Kitas tėtis dalinasi susidūręs su vaiko diskriminacija darželyje: „<...> arba iš tokių įdomiausių buvo, kai pasakė, kad aa galite atvesti iš ryto po dešimtos iki aaa pietų miego, kad kiti tėveliai nematyto jo. [juokiasi]<...>.“ (Darius, 87).

Tėčiai potemėje „Nerimas dėl vaiko ateities“ dalinasi pasireiškiančiu nerimu dėl vaiko ateities, dėl jo saugumo, išgyvenimo išėjus tėvams. Tėtis Mantas nerimavo dėl vaiko nesavarankiškumo ir ateities: „<...> Aa nerimas tas yra. Aa ir aa na sakau šiandien matom, kad jisai savarankiškai negalės gyventi, oo kas jo laukia sakykim taip ateity yra nerimas, nes mhh kaip čia

pasakyt.“ (Mantas, 42–43). Tėtis Raimondas pasakojo apie natūralią tėvų misiją – pasirūpinti vaiko ateitimi išėjus tėvams: „<...> Nu tiktai vat galvoji, kad nu reiktų ir pagalvot kaip ir normalūs tėvai turi pagalvot, kaip tiem vaikam bus po jų išėjimo. Bet tai čia ir su sveikais. Nuu sveiki galbūt savarankiškesni vaikai, bet irgi vis tiek tėvai pagalvoja apie tai.“ (Raimondas, 183). Vyraujančiu nerimu dėl vaiko ateities dalinosi ir tėtis Darius: „Kas bus, kai manęs nebus? Ta prasme, kaip jis gyvens, kur jis gyvens. Aaa, ta prasme aa kaip jis išgyvens, ar juom nieks nepasinaudos <...>“ (Darius, 30).

Visi šio tyrimo dalyviai savo gyvenimo neatsieja ir nuo vaiko specifinių bruožų lydimų kasdienių iššūkių, taip ir vadinasi kita potėmė – „Kasdieniai iššūkiai lydimi vaiko specifinių bruožų“. Tėtis Lukas pasakojo apie sunkumus padėti vaikui nusiraminti po pykčio priepuolių: „<...> nes būna visą laik, visą laik būna iššūkis, iššūkis iš tų pykčio priepuolių išeit paskui, nes mes labai kaip sakyti labai sunkiai nusiramina paskui vaikas.“ (Lukas, 3). Kitas tyrimo dalyvis pasakoja apie jausmą, lyg būtų neišgirstas ir kantrybės poreikį susiduriant su vaiko kalbos ir suvokimo sutrikimais: „<...> Ir ta prasme taip ramiai ta prasme žirnius į sieną meti aa nes su kalbos sutrikimas yra irgi ane eem suvokimo sutrikimas irgi yra. Iiir taip lėtai, pastoviai kartoji.“ (Darius, 3). Tėtis Rokas pasidalino apie sunkumus dėl vaiko negebėjimo išreikšti savo poreikių, lyginant su bendraamžiais: „Nors bendraamžiai puikiai turėjo, turėjo galimybę papasakoti, kas jiems blogai, kas negerai. Tai būdavo tiesiog bendravimo toks, nebuvo tarpusavio supratimo. Tai tas būdavo itin sunku [atsidūsta].“ (Rokas, 2).

Apibendrinant, vaiko su ASS auginimas daro poveikį tėvų gyvenimui keisdamas gyvenimo būdą per apribotas galimybes leisti laisvalaikį, griežtos struktūros ir plano įvedimą bei per mitybos įpročių keitimą. Neatsiejama nuo tėčių patirties visumos yra ir nepalanki aplinkinių reakcija, nerimas dėl vaiko ateities, dėl to, jog jų vaikas negebės savarankiškai gyventi. Kasdieniai tėvų iššūkiai yra lydimi vaiko specifinių bruožų, įskaitant pykčio priepuolius, vaiko gebėjimus išreikšti savo poreikius bei suvokti kalbą. Visa tai yra neatsiejama tėčių gyvenimo dalis, auginant ASS turintį vaiką.

3.3. Savęs įgalinimas

Temoje „Savęs įgalinimas“ tėvai dalinosi apie tai, kas skatina tėvus veikti naudojantis vidiniais resursais, naudojantis pačiu savimi, kaip jėga, kuri gali padėti išgyventi. Tėvai prisitaikydami prisiėmė atsakomybę už vaiko auginimą, žvelgė į priekį ir siekė numatyti aplinkybes, orientuodamiesi į galimus sprendimo būdus bei tikėdami, jog savo vaikui galima padėti. Toliau šią temą plačiau pateiksiu potėmėmis, pagrįstomis tyrimo dalyvių citatomis.

Potėmėje „Atsakomybė“ daugelis tėčių pasakojo apie jaučiamą atsakomybės jausmą, kuris skatina rūpintis savo vaiku ir užtikrinti jo saugumą. Tėvai dalinosi apie tai, jog suteikus vaikui gyvybę

lieki atsakingas už ją: „*Aš manau kad ir vat tas vat ta prasme tas tik tais iš iš, kaip iš ne išgelbėja ne nu atsakomybės jausmas jo, kad ta prasme, kad ta prasme tu pagim, ne aš gimdžiau aišku, bet tuu padarei [juokiasi] tipo ir turi prisiimt atsakomybę ta prasme tai čia tas, tas tiktais. Ta prasme didžiausias buvo [3s].*“ (Darius, 34). Turėti vaikų yra pasirinkimas, kuris yra lydimas atsakomybės jais rūpintis: „*Kai nusprendi vaikų turėti tai reikia jais rūpintis vienaip ar kitaip.*“ (Lukas, 54). Tėvai pasakojo ir apie atsakomybę numatant aplinkybes per kalbę: „*Jau jautiesi atsakingas, nes jeigu kažkas blogai tada dar pats kaip pats save kaltini pirmiausiai, kad kažko nenumatei.*“ (Raimondas, 166).

Potemėje „Žvilgsnis į priekį“ daugelis tėčių pasakojo apie žvilgsnį į priekį numatant aplinkybes, nuspėjant tai, kas gali įvykti. Šioje dalyje atsiskleidžia tėvų buvimas ateities parengtyje tiek trumpalaikėje perspektyvoje (kas gali įvykti tuoj pat) tiek ilgalaikėje. Pasakojimuose atsiskleidžia dabarties akimirkos trapumas stengiantis numatyti aplinkybes ir įvertinti pokyčio galimybę: „*Tu supranti, kad tai yra toks procesas, kuris iš vienos pusės tu turi turėti ilgalaikę strategiją labai tolimą strategiją ir tuo pačiu gyveni vieną dieną. Tu turi turėti ilgalaikę strategiją ir tuo pačiu mintyse gyventi vieną dieną suprasdamas, kad kiekvienu momentu gali pasikeist kažkas.*“ (Paulius, 65). Tėvai yra nuolatinėje parengtyje stengiantis numatyti, kas gali įvykti, tarsi šachmatų partijoje: „*Toks irgi visą laik turi, kaip šachmatų partijoj viską galvot ten 2–3 žingsniais į priekį su su tokiu vat.*“ (Lukas, 16). Tėčiai stengėsi numatyti aplinkybes taip, kad patirtų mažiau streso būnant kartu su vaiku: „*Tai tada aš jau tokią taktiką pasiėmiau, kur ten sodinti jį pavyzdžiui salėj ten kad gale. Nu tokį algoritmą pasiimdavau, kaip kaip mažiau streso patirt renginiuose, nes lyg tai norisi.*“ (Raimondas, 63).

Kita potėmė „Viltis“ išskirta, nes daugelyje pokalbių su tėčiais atsispindėjo viltis apie galimybę koreguoti vaiko būklę: „*<...> sužinojom, kad ta diagnozė nėra, nėra, kaip čia pasakyt nuosprendis kažkoks ten aa kaip čia nu nežinau, kad jinai koreguojama yra ta prasme.*“ (Mantas, 12). Viltį padėti savo vaikui tėtis Paulius apibūdina kaip nuolat primenančią apie save „tatuiruotę smegenyse“, kuri reiškia, jog vaikas gali būti kitoks: „*Žinant, matant, kad jam galima padėt, kad jisai buvo visai kitoks adekvatus ir panašiai tu negali to pamiršt tiesiog. Tau tai kaip yra tatuiruotė smegenyse tu visą laiką žinai*“ (Paulius, 69). Tėtis Rokas viliasi, jog vaiko gebėjimai pasivys kitų bendraamžių gebėjimus iki jam pradėdant lankyti mokyklą: „*Žinai, kas bus ateity, žinai, kad tas neišliks iki galo vis tiek kažkada privalės jisai pasivyti juos, na ir viliesi, kad iki mokyklos tas įvyks.*“ (Rokas, 67).

Potemėje „Tikslo turėjimas“ daugelis tėčių kalbėjo apie tikslo turėjimą auginant vaiką su ASS. Siekiant tikslo – padėti savo ir kitų vaikams – atsiranda jėgų ir motyvacijos: „*Va, bet kai tu jau iš to padarai misija, kuri liečia ne tik tavo vaiką, bet ir kitus, tai aš jau einu truputį toliau. Taai tada kitos jėgos atsiranda, kitos motyvacijos kitos durys atsidaro ir ir tada jau psichologiškai daug lengviau.*“ (Paulius, 23). Tėvai pasakoja apie aiškų gyvenimo kelią gimus vaikui: „*Būna kad žmonės aa na sakykim taip ieško ilgai savo gyvenimo kelio, bando kažkur kažką save ieškot. Man too, man to nėra*

tarkim aa gimus na tų ir ir atsiradus sūnui, tai tikrai man nereikia blaškytis, žinau ką darau ir dėl ko darau.“ (Mantas, 26). Tėvai išskiria ir tikslą savo vaikui užtikrinti ateitį, norą vaikui suteikti saugumą: „*Sakau labiausiai man padeda tai, kad aš turiu kažką padaryt ir ir jį įvesti į tą kažkokį, ta prasme užtikrinti jam ateitį jeigu jisai pasidarys ją didesnę negu. Ta prasme aš jam ta prasme viskas okey, bet aš noriu bent jau tą safety padaryti, kad jis turėtų jį.*“ (Darius, 40).

Daugelis tėvų potėmėje „Orientavimasis į sprendimą“ kalbėjo apie savęs įgalinimą orientuojantis į sprendimo būdus: „*Tai tai tiesiog, na pradėjom galvot, kaip dirbti ir ir ir kaip spręsti, kaip tą problemą spręsti, kaip tvarkyti, gal taip pasakyt, nežinau.*“ (Mantas, 15). „*O po to žiūri kaip tai, kaip tai, kaip tai nu tiesiog [3 s] nuotaiką pataisyti [juokiasi]. Pagerinti sakykim būtų, kaip su tuo tvarkytis, nežinau net kaip paaiškint.*“ (Rokas, 81). Tėtis Paulius pasakoja apie savo misiją veikti efektyviai priimant sprendimus dėl vaiko gerovės tarp informacijos labirintų: „*Tu tampi spec. NASO kaip sakyti toksai kaip būsenos karys, kuris aa susifokusuoja į kaip kaip tą informaciją esamą pasaulyje teisingai aa aa analizuot, ją susidėliot, kad tai užimtų kuo mažiau laiko, kad kuo efektyviau būtų ir kad tuo efektyvesnius sprendimus darytum <...>.*“ (Paulius, 33).

Taigi, tėvų savo vidinių resursų naudojimo patirtis atsiskleidžia per atsakomybės prisiėmimą už sprendimą turėti vaikų ir jais rūpintis, buvimą parengtyje žvelgiant į ateitį ir numatant aplinkybes. Taip pat tėvai vylėsi, jog savo vaikui galima padėti ir jo būklę koreguoti. Tėčiai naudojosi ir tikslų išsikėlimu – motyvuojančia jėga, kuri skatina juos veikti. Galiausiai, tėvai savo dėmesį orientuoja į tai, kaip būtų galima spręsti kylančias problemas. Visa tai padeda tėčiams prisitaikyti prie pasikeitusių gyvenimo sąlygų, ugdytis, prisiimti atsakomybę bei pagalbą vaikui.

3.4. Įveikos būdai

Temoje „Įveikos būdai“ yra aprašomi tėvų naudojami įveikos būdai, kuriais jie naudojosi ir kurie jiems padėjo auginant vaiką su ASS. Tėvams padėjo atpalaiduojanti bei jų mėgstama veikla. Pasitelkus atpalaiduojančią veiklą tėvai įgijo žinių apie tai kaip padėti savo vaikui, o sukaupę žinias ugdė savo vaiką su visišku atsidavimu. Šiame vaiko su ASS auginimo kelyje tėčiai pasitelkė pagalbą iš specialistų, artimųjų paramą bei bendradarbiavimą su partnere. Toliau plačiau aptarsiu tėvų naudotus įveikos būdus per 5 potemes, kurias pagrįsiu tyrimo dalyvių citatomis.

Potėmėje „Atsipalaidavimas“ aprašoma, kaip tėvai siekiant geresnės savijautos ir psichologinio atsparumo pasitelkė įvairius jiems tinkančius atsipalaidavimo būdus. Tėvams svarbu sustoti ir pailsėti, giliau įkvėpti padarant pauzę: „*<...> ir taip va ten be didelių mokslų psichologinių stengies nusiramint, giliau kvėpuot kartais, pauzę padaryt. [4s.].*“ (Raimondas, 161). Atsikvėpti gali padėti ir apsilankymas mėgstamos muzikos grupės pasirodyme: „*Nežinau, padeda tie pomėgiai, kurie kurie daug laiko neatima, bet kurie buvo labai svarbūs praeity <...> yra sakykime muzikos grupė ee*

kuria tu nuo vaikystės žavėjaisi, nuo pat vaikystės.“ (Paulius, 75). Tėvai taip pat mini sporto teikiamą naudą ir tai, kaip tai tampa mėgstama veikla kartu su vaiku, kuri padeda atsipalaiduoti: *„Sportine. Vačia mūsų bendras bruožas yra mūsų vaikui, kadangi jis yra trys viename, tai tai teko jau sportiška veikla užsiimti: pagrinde gamtos pasivaikščiojimai, dviračiai, ten kažkokia tai veikla tuose žaidimų aikštelėse, žaidimai lauke, su kamuoliais ten spardymai visokie, su teniso raketėmis, plaukimai, jeigu yra galimybė prie ežero ar ten prie jūros.*“ (Rokas, 104).

Potemėje „Žinių įgijimas“ visi tyrimo dalyviai paminėjo apie pastangas įgyjant žinias, kurios padėjo rasti kryptį ką daryti toliau: *„Tai va. Tai tai tada svarbiausia aa mums buvo informacija gauti, ką daryti.*“ (Mantas, 56). Tėvams atsirado palengvėjimo jausmas įgijus žinias apie tai, kas ir kodėl vyksta su vaiku: *„Dabar kaip žinom kas iš ko yra viskas daug lengviau, nes nes galim sau paaiškinti kodėl taip yra ir ir ir ten nu lengviau patiems, nes žinom kodėl, kodėl kas vyksta.*“ (Lukas, 23). Žinojimas yra tėvų galia, kuri duoda žinoti, kaip elgtis: *„Ta prasme, kad tu gali ir labai kai kai žinai, kas jam, kas jam yra, tas labai stipriai paaiškina, kokius aa ką ir kaip jisai elgiasi, kodėl jis taip elgiasi. Ir kada tu žinai, kodėl jis taip elgiasi, tada tu žinai, kaip elgtis atgal.*“ (Darius, 64).

Kitoje potemėje „Įsitraukimas į vaiko ugdymą“ visi tėvai mini, jog rūpinosi vaiko ugdymu ir patys ėmėsi iniciatyvos ugdant savo vaiką, leidžiant laiką su juo. Tėčiai dalinasi apie laiko leidimą kartu su vaiku tarsi kompensuodami patirtą laiko trūkumą, praleistą kartu su savo tėvu: *„<...> Bet eem jo. Nuu pripuo kaip nestruktūrizuotai, bet pripuolamai, bet stengiuos kuo, stengiuos aš asmeniškai kuo ilg kuo daugiau, nes suprantu, kad ir ji, pačiam to galbūt kažkuriuo metu trūko <...>.*“ (Darius, 2). Tėvai suvokia, jog vaiko ugdymo procesas yra apie visišką atsidavimą vaiko pagalbai, pasinaudojant savo sukaupta patirtimi ir žiniomis: *„<...> Arba tu randi kaip padėti savo vaikui ir tu tą darai maksimaliai, su savo visu know how, savo visu žinojimu, patirtim kurią esi sukaupęs per gyvenimą, žiūri ar tavo ta patirtis veda kažkur.*“ (Paulius, 27). Tėčiai patys ėmėsi iniciatyvos ir intensyviai dirbo su vaiku: *„Aš tai pats gana stipriai dirbu, kadangi su juo gana aktyviai, bent jau viešoj erdvėj su juo pagrinde aš jau ten leidžiu laiką.*“ (Raimondas, 112).

Visi tėvai potemėje „Parama ir pagalba iš kitų“ pasakojo apie paramos ir pagalbos gavimą iš kitų žmonių. Tėvai susilaukė paramos iš artimųjų, aplinkinių bei specialistų pagalbos: *„Nuu sunku pasakyti kas, kas ten dar galėjo, nuu išvardijau, kad moralinė aplinkinių, artimųjų parama, tie specialistų pagalba.*“ (Raimondas, 76). Tėvams yra svarbus kito žmogaus nuoširdus noras bendrauti, suprasti, išklaudyti: *„<...> su kolega buvom susitikę irgi pakalbėjom ten mes, nežinau gal kokias 5,6 valandas <...>. Aaa tai mes su juo irgi tada labai ilgai pakalbėjom ta prasme tas irgi aam nuu gal irgi davė tokio nu susi, pagaliau išsipasakojimo nežinau nu tai.*“ (Darius, 55). Taip pat susilaukta ir geranoriškos darželio pagalbos: *„<...> ten tą padėjėją, padėjėją staigiai davė, tą aną sutvarkė ir ir ir tą darželio tą mokestį ten tik abonimentinį paliko <...> Vienu žodžiu mums labai tas darželis geranoriškas.*“ (Lukas, 42–43).

Potemėje „Bendradarbiavimas su partnere“ aprašoma tai, jog tėvai vaiko auginimo kelyje nebuvo vieni, jie susilaukė palaikymo iš partnerės ir kartu stengėsi dėl vaiko gerovės. Poroje jie vienas kitą palaikė, rūpinosi vienas kito poilsu. Susidūrę su rūpesčiais tėvai laikėsi iš vien su savo antrąja puse: „*Kartu sprendžiam, tvarkomės su tais rūpesčiais.*“ (Mantas, 41). Svarbu buvo suteikti vienas kitam galimybę pailsėti: „*Ir ta prasme kai aa žmona mato, kad nuu tau jau reikia išeit, eik eik, eik iš namų pasivaikščiok ar ten pavažinėk ar ta prasme nueik su draugais ta prasmee aa eik. Ta prasme ir dabar mes stengiamės kartą per savaitę vienas išeiti, kitas aa žodžiu, kad būtų tas poilsis, būtų kažkoks nusiramimas, būtų.*“ (Darius, 36). Pasakojimuose būdingas suvokimas, jog reikia veikti ir stengtis kartu su žmona dėl vaiko gerovės: „*<...> bet bet mes su žmona, kaip sakyt aa. Nu tiesiog nu suprantam, kad kitaip nebus, reikia kažką daryt, stengtis.*“ (Paulius, 12). Tėvai patyrė dalinimąsi išgyvenimais dėl vaiko būklės poroje ir išgyveno jausmus atskirai: „*Tai ten tokios buvo labai liūdnos mintys nu ir žmonai ir man <...> mes ir dviese ir atskirai.* (Raimondas, 17–18).

Taigi, tėvai vaiko su ASS auginimo kelyje naudojos įvairias įveikos būdais. Tėčiams svarbu sustoti ir pailsėti užsiimant mėgstama veikla. Jiems kilo palengvėjimo jausmas praplėtus žinias apie tai, kas vyksta su vaiku, kaip jam galima padėti. Sukaupę žinias tėčiai įsitraukė į vaiko ugdymą užsiimdami su vaiku tiek namie, tiek viešumoje. Galiausiai šiame kelyje prireikė ir paramos iš artimųjų, draugų, specialistų, o bendradarbiavimas su partnere atnešė jausmą, jog esi ne vienas, o pastangos ir rūpesčiai yra išgyvenami juos dalinant.

3.5. Asmeninis augimas ir atradimai

Šioje temoje tėvai pasakoja apie patirtą asmeninį augimą ir atradimus, kurie apėmė auginant vaiką su ASS. Tėvai patyrė džiaugsmą vaiko progresu, išmoko naujų gyvenimo pamokų, o tėvo ir sūnaus ryšio atradimas leido tėvams įprasminti savo patirtį. Detaliau aptarsiu kiekvieną potemę ir ją pagrįsiu tyrimo dalyvių citatomis.

Potemėje „Džiaugsmas vaiko progresu“ pasakojama apie tai, kaip tėvus apėmė džiaugsmas stebint vaiko tobulėjimą ir gebant prisidėti prie progreso. Tėčius džiugino ir patys mažiausi vaikų žingsneliai siekiant progreso, o pats progresas buvo kaip ženklas, parodantis, jog esi gerame kelyje: „*Ir tu matai tuos mažus, tą mažą progresą, bet jisai tu jau jį pradedi matyt taii tu žinai, kad tu teisingam kely. Tai va. [4s].*“ (Paulius, 114). Rezultato dydis tėvams buvo nesvarbus, o sumažinę lūkesčius tėvai džiaugėsi ir „mažais“ vaiko pasiekimais: „*Bet šiaip ta prasme emociin emociškai aš manau, kad tai kiekvienas ta prasme ten pašokinėjimas aa džiaugsmą teikia, kiekvienas nuu, kad jisai ten raideles sudėjo pagal abėcėlę ta prasme ten suklydęs, 2,3 raides tipo taii irgi nu džiaugsmas tai lygiai taip pat galbūt trijų metų vaikui būtų džiaugsmas. Neurotipiniam oo nu man vat džiaugsmas 5–ių metų ta prasme.* (Darius, 71). Tėčiai džiaugėsi netobulu vaiko progresu ir jį vertino: „*<...> tai*

jau ten iš paskutiniųjų tą sakinį pasako, nors gal nelabai taisyklingai, bet bet.. pasako. Tai va tas džiugina labai, tikrai, kaip jis progresuoja.“ (Rokas, 74).

Potemėje „Išmoktos gyvenimo pamokos“ tyrimo dalyviai dalinasi, kaip per vaiko auginimo patirtį išmoko naujų įgūdžių, kitokio požiūrio, atsparumo nepalankiai aplinkinių nuomonei bei atrado kantrybės. Visa tai galima apibūdinti kaip tėvų išmoktas gyvenimo pamokas. Tėvai savo išmoktomis pamokomis dalinosi su kitais tėčiais taip jas įprasminant. Toliau šią potemę pagrįsiu tyrimo dalyvių citatomis. Tėtis Lukas dalinasi atrasta sėkmės formule „kiek dirbi, tiek ir sekasi“ ir dalinasi laiko suradimo vaikui svarba: „*Tas pats kaip ir kaip ir kiekvienas darbas, nebūtinai net vaikui. Kiek dirbi, tiek sekasi. Jeigu randi laiko tai ir sekasi, jeigu nerandi laiko tai tai ir palieka vaikai sau o tu sau.*“ (Lukas, 67). Kitas tyrimo dalyvis Rokas dalinasi apie atsparumo įgijimą nepalankiai aplinkinių reakcijai ir skatina tėvus nekreipti į tai dėmesio: „*Ir niekada nekreipti dėmesio į aplinką, gali įvartoti ir nevirti ir koks skirtumas ką kiti galvoja? Ypač tie, kuriems nerūpi. Aplinkiniai, kaimynai, praeinantys pro šalį, nusispjovei ir žiūri ir negalvoji apie viską, nes nu visaip kalba, paskui ir replikų duoda, tų žvilgsnių keistų, po to tų pasiūlymų tų, ypatingai iš biški vyresnių žmonių labai mėgsta jie, čia tas gal irgi.*“ (Rokas, 96). Pastebima ir išsikalbėjimo svarba: „*<...> antra jeigu yra su kuo, jeigu yra paprasta su kažkuo pakalbėti, tai su kažkuo pakalbėti.*“ (Darius, 82). Įsitraukimas į vaiko auginimą, kantrybė, tai tie įrankiai, kurie gali padėti tėčiams: „*To įsitraukimo palinkėčiau, tos kantrybės ir ir gal taip būtų galima pasakyti.*“ (Mantas, 75).

Tėvai potemėje „Tėvo ir sūnaus ryšys“ dalinasi savo patirties įprasminimu, vertingu atradimu – ryšiu su vaiku. Tėvai suprato savo reikšmę vaikų gyvenime, o tai leido įprasminti nelengvą, iššūkių pilną vaiko auginimo kelią. Tėvo vaidmuo vaiko gyvenime apibūdinamas per buvimą pavyzdžiu vaikui, per buvimą geriausiu draugu, o ryšį kartu sustiprina juoko ir džiugesio pilnos akimirkos praleistos kartu. Tėvas yra kaip gyvenimo vedlys, kuris rodo pavyzdį vaikui: „*<...> vis tiek sūnus ir tėvas, tėvas turi būti kaip kaip pavyzdys sūnui nu vest sakykim taip nuu. Ne tai kad už rankos vest nu bet bet tikrai būt šalia tiai tai tikrai nenusišalinti ta prasme nuo nuo tų sunkumų.*“ (Mantas, 70). Tėvas gali tapti neatskiriamu geriausiu draugu savo vaikui: „*Kas ten kažkas ten sako kas ten, kas taip sako tavo geriausias. Sakau mano geriausias draugas [vaiko vardas] viskas ir aš be jo, man sunku eit būtų kur nors vaikščiot.*“ (Raimondas, 175). Įžvelgiama ir taisyklių ryšyje su vaiku svarba, siekiant rūpintis vaiko emocine savijauta: „*Tai čia čia svarbiausia tik tais yra taisyklės, kurias turi būtinai kaip sakyti, būtinai jom vadovautis, jeigu nenori to vaiko labai erzinti ir ir ir emociškai kad būtų stabilesnė.*“ (Lukas, 18). Galiausiai, tėvo ir vaiko ryšyje juokas yra neatsiejama ryšio dalis: „*Ir kad, dabar kažkiek tas suvokimas atsiradęs, tai gali pajuokauti, pažaisti ten toks mūsų per juoko prizmę taip einam mes.*“ (Rokas, 32).

Tėvai džiaugėsi galėdami būti vaiko progreso dalimi ir didžiavosi pačiais „mažiausiais“ vaikų tobulėjimo žingsneliais. Vaiko progreso pastebėjimas buvo kaip ženklas, nurodantis, jog tėvai yra

gerame kelyje. Tyrimo dalyviai auginant vaiką atrado naujų išvalgų, kurių linkėjo kitiems tėčiams, siekdami jas įprasminti. Tėvai suprato, kaip svarbu yra surasti laiko kartu su vaiku, nuo jo neatsitraukti, o priešingai – įsitraukti į jo auginimą ir būti atspariems nemalonioms aplinkinių reakcijoms. Vaiko auginimo metu atrastas tėvo ir sūnaus ryšys, kuris leido pajusti tėvo vaidmens svarbą vaiko gyvenime. Tėvai tapo vedliais, kurie santykiuose laikosi taisyklių, būna su vaiku išvien ir nenusisuka iškilus sunkumams. Jie savo reikšmę patyrė ir būnant geriausiais draugais su vaikais su kuriais gera leisti laiką kartu. Visi šie komponentai prisidėjo prie tėvo asmeninio augimo, tobulėjimo kartu su vaikui bei prie naujų atradimų, kurie leido tėvams toliau žengti per iššūkių kupiną kelią tvirtesniu žingsniu.

Apibendrinant gautus rezultatus, tėvo psichologinio atsparumo patirtis auginant vaiką su ASS apibūdinama per priėmimą, jog vaiko su ASS auginimas yra neatsiejama tėvų gyvenimo dalis, kuri į tėvų gyvenimą įneša su vaiko specifiniais bruožais susijusių pokyčių. Taip pat psichologinio atsparumo patirtis vystosi kartu su gedėjimo stadijų emociniu patyrimu, patiriant platų emocijų spektrą nuo šoko, nežinomybės, pykčio, liūdesio iki situacijos priėmimo. Sunkumų akivaizdoje tėčiai save įgalino situacijoje vystydami psichologinio atsparumo bruožus ir gebėjimus: prisiimdami atsakomybę, žvelgdami į priekį bei turėdami viltį ir tikslą. Tyrimo dalyviai pasitelkė tokius įveikos būdus kaip: atsipalaidavimą, žinių įgijimą, įsitraukimą į vaiko ugdymą, pagalbą iš kitų bei vienas kito palaikymą su antrąja puse. Tėčiai patyrė asmeninį augimą ir atradimus džiaugiantis vaiko progresu, dalijantis su kitais tėčiais išmoktas gyvenimo pamokas ir taip jas įprasminant bei mėgaujantis ryšiu su savo vaiku. Vaiko su ASS auginimo patirtis, nepaisant patirtų sunkumų, tėčiams buvo asmeninį augimą skatinanti patirtis, kuri atnešė išmoktas gyvenimo pamokas.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

4.1. Rezultatų aptarimas kitų autorių tyrimų kontekste

Šioje darbo dalyje siekiama aptarti gautus tyrimo rezultatus ir juos susieti su kitų autorių atradimais šio tyrimo tema. Atliepianč šio tyrimo tikslą – atskleisti tėvo psichologinio atsparumo patirtį auginant ASS turintį vaiką, teminės analizės pagalba buvo išskirtos šios temos: „Gedėjimo stadijų emocinis patyrimas“, „Vaiko autizmo spektro sutrikimas, kaip neatsiejama gyvenimo dalis“, „Savęs įgalinimas“, „Įveikos būdai“, „Asmeninis augimas ir atradimai“.

4.1.1. *Gedėjimo stadijų emocinis patyrimas*

Visi šiame tyrime dalyvavę tėvai kalbėjo apie reakcijų į vaiko diagnozę kitimą. Sužinoję, jog jų vaikas turi ASS, ir suvokdami situacijos rimtumą, tėvai patyrė šoko būseną, „smūgį“ jų gyvenimui. Kita vertus, sužinojimas apie diagnozę tėvams atnešė ir ramybės jausmą, kai pasidarė aiškiau su kuo jų šeima susiduria. Kituose tyrimuose galima atrasti panašumų su šio tyrimo rezultatais. Remiantis Potter (2017), Andreica–Sandica ir kitais. (2011), tėčiai taip pat, kaip ir šiame tyrime, mini patirtą stiprią pradinę emocinę reakciją, liūdesį, susirūpinimą dėl ateities bei priėmimą. Visgi, kiekvieno iš tėvų reakcija į autizmo diagnozę yra unikali, skirtinga ir gali pasireikšti šoku, pasimetimu, pykčiu, liūdesiu ir galiausiai priėmimu.

Kadangi visi tyrimo dalyviai anksčiau neaugino vaiko su ASS, o kai kurie ir negirdėjo anksčiau apie šį sutrikimą, jiems pasireiškė natūralus nežinomybės, pasimetimo ir bejėgiškumo jausmas. Dalinant retrospektyviai tėvai teigė, jog nežinomybės jausmas buvo susijęs su tuo, jog nežinant, kokie sunkumai laukia, taip sunku neatrodė. Kituose tyrimuose panašiai, kaip ir šiame teigiama, jog tėčiai patyrė nežinomybę dėl vaiko raidos ir elgesio bei neaiškumą, kaip padėti savo vaikui, kur kreiptis pagalbos (Mulligan, MacCulloch, Good & Nicholas, 2012; Mihandoust, Khademi & Radfar, 2021).

Lygindami savo vaiką su kitais tėvai aiškiai pastebėdavo skirtumus, susijusius su verbaline ir neverbaline kalba, socialiniu kontaktu, tėčiai jautė liūdesį ir gailestį. Tyrėjai Cheuk ir Lashewicz (2016) pastebi, jog tėčiai jaučia pavydą matydami, kaip neurotiškai besivystančių vaikų tėvai bendrauja su savo vaikais, jie su liūdesiu stebi veiklą, kurioje negali dalyvauti dėl vaiko sutrikimo.

Nepaisant patirtų iššūkių tėčiai prisitaiko prie pakitusių gyvenimo sąlygų, priima situaciją tokią, kokia ji yra, o tai atspindi tėčių psichologinį atsparumą. Apie tėčių patirtis rašo Burrell ir kiti (2017), kur tėčiai savo patirtį apibūdino, kaip kelią į sutrikimo priėmimą. O Whitehead ir kitų (2015) teigimu, viena iš į veiksma orientuotų įveikos strategijų – priėmimas – buvo būdinga tėvų psichologiniam atsparumui. Nepaisant patirtų slegiančių emocijų, tėčiai pasiekė priėmimą.

Apibendrinant, šiame bei kituose tyrimuose tėčiai patyrė iššūkius, susijusius su vaiko, turinčio ASS, auginimu bei emocijas, kurios yra būdingos gedėjimo stadijų patyrimui. Tėčiai gedi pomėgių ir prarastų lūkesčių iki vaiko gimimo. Tėvai keičia savo lūkesčius vaiko gebėjimų atžvilgiu, džiaugiasi vaiko pasiekimais, o kartu ateina ir kasdienybės, vaiko priėmimo procesas. Vis tik gedėjimo stadijų emocinis patyrimas yra psichologiškai sukrečiantis, tačiau nepaisant iššūkių, tėčių patirčiai būdingas priėmimas yra vienas iš tėčių psichologinio atsparumo komponentų.

4.1.2. Vaiko autizmo spektro sutrikimas, kaip neatsiejama tėvo gyvenimo dalis

Priėmus situaciją ir prisitaikant tėčiams tenka keisti savo rutinos, mitybos, laisvalaikio įpročius, o vaiko su ASS auginimas tampa neatskiriama tėvo gyvenimo dalis. Tėvų patirtis yra neatsiejama nuo poveikio jų gyvenimui per kasdienybės planavimą be nukrypimų nuo plano, pomėgių pasikeitimą bei socialinio draugų rato pasikeitimą, socialinę izoliaciją. Autorių Bravo – Benitez ir kitų. (2019) atliktame tyrime taip pat išryškėja poveikis tėčių gyvenimui per atsisakymą mėgstamų veiklų dėl intensyvesnės vaiko su ASS priežiūros, specialiųjų poreikių.

Neatsiejama nuo tėvų gyvenimo yra ir susidūrimas su nemaloniomis, nepalankiomis aplinkinių reakcijomis į vaiko su ASS elgesį. Nežinančių apie sutrikimą, stipriai į vaiko su ASS elgesį reaguojančių žmonių reakcijos būna skaudžiausios tėvams. Pasak Currie ir Szabo (2020), tėčiai patiria socialinę visuomenės atskirtį, jie jaučiasi atstumiami viešosiose vietose dėl visuomenei neįprasto, netipinio vaiko elgesio.

Tėvų gyvenimo dalimi tampa nerimas dėl vaiko ateities ir jo savarankiškumo. Tėvai suvokdami apie savo laikinumą dalinasi išgyvenantys natūralią tėvų misiją – pasirūpinti vaiko ateitimi ir saugumu. Kituose tyrimuose taip pat yra minima, jog tėvai, auginantys vaikus, turinčius ASS, patiria nerimą bei siekia suteikti reikalingų įgūdžių, kurie padėtų vaikams siekti savarankiškumo (Seymour et al., 2017; Burrell etl. al., 2017). Šį tyrimą papildė tyrėjas Potter (2017) atrasta įžvalga, jog tėčių nerimas dėl ateities yra kaip teigiamas ženklas, jog tėvai yra priėmę vaiko diagnozę ir siekia paruošti savo vaiką savarankiškesniam gyvenimui.

Tėčių kasdienybė yra lydimą vaiko neuroįvairovės, specifinių bruožų, tyrimo dalyviai dalinosi, jog patiria sunkumų dėl vaiko netipinio elgesio, pykčio priepuolių. Pasak Argumedes ir kitų (2018), prie tėvų padidėjusio streso prisideda autizmo simptomų keliama sunkumai bei vaikų probleminis elgesys. Šį tyrimą papildė Rafferty ir kitų (2020) atliktas tyrimas, kuriame pažvelgiama į vaiko neuroįvairovę empatiškai, kai tėčiai nors ir ne visada jaučia ryšį su vaiku, kadangi jų vaikas neatsako jausmais, tačiau nepaisant to, tėčiai išreiškė meilę savo vaikui, jautė pasididžiavimą juo.

Taigi, vaiko su ASS auginimas tėčiams tampa jų gyvenimo dalimi. Tiek šiame tyrime, tiek kituose tyrimuose tėčiai jaučia poveikį jų gyvenimui dėl: ribotų galimybių leisti laisvalaikį ir skirti

laiko sau, patiriamo nerimo, susijusio su vaiko ateitimi, susidūrimo su nemalonia aplinkinių reakcija bei dėl kasdienių vaiko, turinčio ASS, simptomų keliamų sunkumų. Šį tyrimą papildė kito tyrėjo įžvalga, jog nerimas dėl vaiko ateities – tai diagnozės priėmimo ženklas.

4.1.3. Savęs įgalinimas

Šio tyrimo temoje „savęs įgalinimas“ aptariami tėčių gebėjimai, vidiniai resursai, padedantys veikti, nepaisant patirtų sunkumų. Remiantis Luthar ir kitais (2000), gebėjimas teigiamai prisitaikyti, nepaisant patirtų sunkumų, yra vadinamas psichologiniu atsparumu. Tokiems gebėjimams yra priskiriami: saviveiksmingumas, gebėjimas pasinaudoti parama ir pagalba, savikontrolė, mokymasis iš sunkumų ir atkaklumas nepaisant kliūčių (Howe et al., 2012). Tėčių gebėjimą veikti nepaisant patirtų sunkumų ir šią patirtį galima pavadinti tėvų psichologiniu atsparumu, nes tai atitinka psichologinio atsparumo apibrėžimą.

Tėčiai geba žvelgti į priekį, numatyti tolimesnius su vaiko auginimu susijusius žingsnius, jie jaučiasi tarsi „šachmatų partijoje“. Tėčiai taip pat bando nuspėti, kaip susiklosčius aplinkybėms vaikas gali reaguoti aplinkoje. Kaip nurodoma Whitehead ir kitų (2015), tėčių, auginančių ASS turinčius vaikus, įveikos strategija – tolimesnių žingsnių numatymas buvo būdingas tėvų psichologiniam atsparumui. Be to, nors ir šiame tyrime tarp tėčių pasireiškia atsakomybės prisiėmimas už vaiką ir jo saugumą, kituose darbuose šis aspektas pastebimas retai. Cheuk ir Lashewicz (2016) atliktame tyrime minima, jog tėčių atsakomybė yra tokia didelė, jog jie neturi laiko poilsiui, laikui sau. Andreica–Sandica ir kitų (2011) atliktame tyrime pastebėtas religinių įveikos strategijų naudingumas tarp tėvų. Šiame tyrime nebuvo minimos religinės įveikos strategijos, tai gali būti susiję su tuo, jog šiame tyrime tirtos unikalios, individualios patirtys. Taip pat tai gali būti susiję su kultūriniais ypatumais.

Tėvai, augindami vaiką su ASS, įvairiais vaiko gyvenimo etapais įžvelgdavo viltį ir tikėjimą, jog jų vaikas gali patobulėti ar pasivyti neurotipiškai besivystančius vaikus. Tėvai suprato, jog vaiko sutrikimas – tai nėra nuosprendis, o vaiko elgesį galima koreguoti. Viltis tėvams suteikė jėgų nepasiduoti, nepaisant patirtų iššūkių. Kituose tyrimuose rašoma apie dvasinį tikėjimą, kuris gali skatinti psichologinį atsparumą tarp tėčių, auginančių vaikus su ASS (Reddy et al., 2019; Pandya, 2018). Kiti nei šiame tyrime minimi aspektai, kurie suteikia viltį yra minimi autorių Beighton ir Wills (2017), kurie teigia, jog tėvai išreiškia jaučiantys teigiamą poveikį platesnei bendruomenei kintant aplinkinių požiūriui į vaikus su ASS. Šiame tyrime nebuvo minimas vaikų su ASS poveikis platesnei bendruomenei ir kintantis aplinkinių požiūris į vaikus su ASS, tai gali būti susiję su kultūriniais skirtumais bei su tuo, jog tirtos individualios ir unikalios tėčių patirtys.

Augindami vaiką tėčiai siekė bendro tikslo – padėti ne tik savo, bet ir kitų tėvų vaikams su ASS. Tėvai kalbėjo apie aiškią kryptį jų gyvenime – pagalbą savo vaikui, saugumo suteikimą. Kituose tyrimuose dažniausiai kalbama apie tėčių pagalbą savo vaikui ir kiek mažiau apie pagalbą ne tik savo vaikui, bet ir kitiems vaikams su ASS (Paynter et al., 2018; Burrell et al., 2017). Tėvai vaiko su ASS auginimą laikė tarsi misiją, kurios tikslas yra veikti efektyviai priimant sprendimus dėl vaiko gerovės tarp informacijos labirintų. Autorių Higgins ir kitų (2023) atliktame tyrime minima, jog tėvų saviveiksmingumas, siekimas išsikeltų tikslų prisidėjo prie tėvų adaptacijos proceso, auginant vaiką su ASS.

Šiame tyrime tėvai savo psichologinio atsparumo patirtį, auginant ASS turintį vaiką, apibūdino per gebėjimą susitelkti į tai, kaip būtų galima spręsti kilusius iššūkius ir palengvinti savo būtį. Šio tyrimo rezultatai atspindi Paynter ir kitų (2018) atliktame tyrime, kur tėčiai nurodė, jog dažniausiai naudojo į problemą orientuotą įveikimo būdą (pavyzdžiui, kai imamasi veiksmų, siekiant keisti situaciją).

Apibendrinant, tėčiai prisitaikydami prie situacijos, nepaisant patirtų sunkumų, įgalino save situacijoje per asmenines savybes ir gebėjimus, auginant vaiką su ASS. Tiek šiame tyrime, tiek kituose aptartuose tyrimuose tėvai turi psichologinio atsparumo bruožų tokių, kaip žvelgimas į priekį ir tolimesnių žingsnių numatymas, tikslo turėjimas bei orientavimasis į problemos sprendimo būdus. Kituose tyrimuose yra pažymimi ir kitokie nei šiame tyrime atsiskleidę tėvų psichologinį atsparumą stiprinantys būdai, pavyzdžiui: dvasinis tikėjimas, viltis susijusi su kintančiu visuomenės požiūriu į vaikus su ASS. Nors ir tėčiai susiduria su panašiais iššūkiais, visgi jų patirtis yra unikali ir gali skirtis. Kitų tyrėjų tyrimuose, lyginant su šiuo tyrimu, yra rečiau pastebimas atsakomybės jausmas ir viltis, kaip tėčių psichologinio atsparumo bruožai.

4.1.4. Įveikos būdai

Šiame tyrime tėčiai pasakoja apie tai, kokie būdai susidūrus su iššūkiais padeda jiems įveikti juos ir palaikyti psichologinį atsparumą. Keletas iš tėčių minimų būdų yra sustoti, pakvėpuoti ir padaryti pauzę. Nors ir šiame tyrime nebuvo kalbama apie dėmesingo įsisąmoninimo taikomas technikas, vis tik tai yra su dėmesingu kvėpavimu siejama technika. Tėvams galėtų būti naudinga ši technika, kadangi tėčiai dažnai būna susitelkę į ateitį bei patiria nerimą dėl vaiko ateities, o ši intervencija gali grąžinti į dabarties momentą ir būti naudinga ne tik individualiai, bet ir poros lygmenyje (Bluth et al., 2013). Kitas tėvų atsipalaidavimo būdas – tai užsiėmimas mėgstama veikla: apsilankymai muzikinės grupės pasirodymuose, konstravimas iš detalių ar poilsis namuose. Kitame tyrime taip pat minima mėgstamos veiklos svarba palaikant tėčių psichologinį atsparumą (Paynter et al., 2018). Vis tik dalyje tyrimų rašoma apie mėgstamą veiklą, kaip praradimą, o ne būdą, kuris

palaiko psichologinį atsparumą (Hoogsteen & Woodgate, 2013; Rafferty et al., 2020). Tėvai taip pat dalinosi apie fizinės veiklos teikiamą naudą ne tik jiems patiems bet ir jų vaikui. O remiantis Southwick ir kitais (2005), psichologinis atsparumas priklauso nuo fizinio aktyvumo. Tyrėjų Crane ir kitų (2019) atliktas tyrimas papildė šį darbą, kur pateikiama tai, kas nepaminėta šiame darbe – rašoma apie savirefleksijos taikymą, kaip psichologinį atsparumą stiprinantį būdą, auginant vaiką su ASS.

Šiame tyrime tėčiai mažai kalba apie neveiksmingas įveikos strategijas. Tai gali būti susiję su tuo, jog į šį tyrimą galimai atsiliepė tėčiai, kurie yra psichologiškai atsparūs, kadangi tyrimo tema – tėvo psichologinis atsparumas, auginant ASS turintį vaiką. Taip pat, gali tėčiams atrodyti, jog yra nereikšminga ar sunku kalbėti apie tai, kas nepadeda. Galbūt tiriant kitų tėčių individualią patirtį, jie įvardintų ir neveiksmingas įveikos strategijas.

Kitas būdas, kuris tėvams padėjo geriau prisitaikyti prie patirtų iššūkių, buvo žinių įgijimas, kuris suteikė palengvėjimo jausmą tėčiams, padėjo lengviau suprasti savo vaiką. Į tėvų gebėjimą kaupti žinias, jas susisteminti galima pažvelgti kaip į jų stipriąją pusę, kuri padeda išlikti esant nepalankioms sąlygoms ir taip palaikyti psichologinį atsparumą. Kituose tyrimuose žinių įgijimas tarp tėčių minimas nedažnai, tai gali būti susiję su tuo, kas minima daugelyje tyrimų, jog tėčiams trūksta informacijos, žinių apie vaiką su ASS (Crane et al., 2016; Potter, 2017).

Šiame tyrime tėvai, pasinaudodami sukauptomis žiniomis ir patirtimi, ieškojo galimų būdų ugdyti savo vaiką ir patys ėmėsi iniciatyvos. Su šio tyrimo rezultatais galima rasti panašumų Potter (2017) atliktame tyrime, kur minima, jog dauguma tėčių aktyviai dalyvavo kasdienėje vaiko priežiūros rutinoje, žaidimuose, laisvalaikio ir ugdymo veikloje.

Tėvai kalbėjo apie paramą ir pagalbą iš kitų – specialistų, aplinkinių, artimųjų, draugų, jie minėjo, kaip svarbu būti išgirstiems ir suprastiems. Anot Reddy ir kitų (2019), tėvų atsparumą palaikyti padeda socialinės paramos sistemos bei informacija iš specialistų. Dar daugiau, socialinės paramos svarbą tėčiams galime matyti daugelyje kitų tyrimų, kur tėčiai teigia, jog motinoms teikiama daugiau paramos iš sveikatos priežiūros specialistų, nei tėčiams ir jie norėtų, kad būtų labiau atsižvelgta į tėčių specifinius poreikius ir rūpesčius (Brown et al., 2021; Potter, 2017; Seymour, Allen, Giallo & Wood 2022). Kituose tyrimuose pastebėta, jog tėčiai naudojami savipagalbos, paramos grupėmis (Burrell et al., 2017; Papageorgiou & Kalyva, 2010). Šiame tyrime nebuvo minima apie savipagalbos grupių pasitelkimą, o tai gali būti susiję su tuo, jog tėčiams trūksta tokių grupių ar yra nedrąsu dalyvauti jose, galbūt atrodo neefektyvu, trūksta žinių apie grupes.

Rūpindamiesi savo vaiku tėčiai pabrėžė partnerės pagalbos svarbą. Kalbėdami apie savo patirtį, auginant ASS turintį vaiką, tėčiai mini apie pasidalinimą pareigomis ir bendradarbiavimą su partnere ugdant vaiką. Sim, Cordier, Vaz ir Falkmer (2019) tyrėjų tyrime, nepriklausomai nuo

vaidmenų pasiskirstymo, poros išreiškė abipusį supratimą ir pagarbą vienas kito vaidmenims ir jautėsi patenkintos, kad apskritai jų partnerystėje šeimos pareigos buvo pasidalintos.

Apibendrinant, kiti tyrimai atranda kitokius įveikos būdus nei šiame darbe minimus. Pavyzdžiui, kituose tyrimuose atrasta, jog tėčių psichologinį atsparumą gali palaikyti dėmesingo įsisaugojimo technikos, savipagalbos grupės, savirefleksijos taikymas. Be to kitų tyrėjų darbuose yra pažvelgiama kitaip į tėčių mėgstamą veiklą, kai į ją žvelgiama, kaip į praradimą, o ne būdą, kuris palaiko psichologinį atsparumą. Šiame tyrime tėčiai pamini žinių įgijimą, kaip būdą, kuris padėjo geriau prisitaikyti, įgyti psichologinį atsparumą, o kituose tyrimuose žinių įgijimas tarp tėčių minimas nedažnai. Taip pat šiame tyrime mažai kalbama apie tai, kas nepalaikė tėvų psichologinio atsparumo.

4.1.5. Asmeninis augimas ir atradimai

Šiame tyrime tėčiai kalbėjo apie patiriamą džiaugsmą vaiko progresu bei lūkesčių sumažinimą vaiko gebėjimų atžvilgiu. Kituose autorių Rafferty ir kitų (2020), Cheuk ir Lashewicz (2016) atliktuose tyrimuose taip pat minima, jog tėvai sumažino lūkesčius vaiko gebėjimų atžvilgiu ir vertino mažus vaiko pasiekimus, savo patirtį.

Tėvai kitiems tėčiams linkėdami kantrybės, nepasidavimo ir neatsitraukimo remiasi savo patirtimi ir įprasmina savo patirtį kalbėdami apie ją. Tėčiai pabrėžia pasikalbėjimo su kitais naudą ir skatina kitus tėčius tai daryti, taip pat mini apie sėkmės priklausymą nuo įdedamų pastangų, o linkėdami gero kitiems žmonėms tėčiai pastebi sugrįžtančią pagalbą atgal. Taip pat dalinasi apie tai, kaip svarbu nekreipti dėmesio į aplinkinių replikas ir taip išlikti psichologiškai atspariems. Pasak autorių Cheatham ir Fernando (2022), vienas iš šeimos atsparumo veiksmų yra gebėjimas įprasminti iššūkius.

Tėčiai šiame tyrime mini ryšio su vaiku svarbą ir savo vaidmens reikšmę. Tėvai savo vaidmenį apibūdina, kaip buvimą pavyzdžiu vaikui, stiprinant ryšį, juokiantis kartu, būnant šalia, užsiimant kartu mėgstama veikla ir tampant draugais. Ryšio atradimas su vaiku tėčiams leido įprasminti savo iššūkių kupiną patirtį ir atrasti savo reikšmę vaikų gyvenime, suvokiant, jog vaikas yra jų tęsinys. Autorių Rafferty ir kitų (2020) atliktame tyrime visi tėčiai kalbėjo apie jausmą, jog yra susiję su savo vaiku, taip pat tėčiai išreiškė meilę ir jautė ryšį su vaiku. Ryšio su vaiku jausmai gali prisidėti prie asmeninio augimo, tačiau, kaip teigiama pačiame tyrime, norint ištirti galimas sąsajas, reikia atlikti tolimesnius tyrimus.

Šis tyrimas papildė kitus atliktus tyrimus, kuriuose minima, jog tėčiai kalbėdami apie savo patirtį, auginant ASS turintį vaiką, ją įprasmina ir taip palaiko savo psichologinį atsparumą. Taip pat kitus tyrimus papildė tai, jog šiame tyrime atrastas tėčių lūkesčių sumažinimas dėl vaiko pasiekimų ir gebėjimas džiaugtis „mažais“ vaiko pasiekimais. Galiausiai, tiek šiame, tiek kituose tyrimuose,

nepaisant patirtų iššūkių, tėčiai geba šią patirtį vertinti teigiamai. Jie patyrė ryšio su vaiku reikšmę savo gyvenime bei įprasminant savo patirtį dalinosi išmoktomis gyvenimo pamokomis su kitais.

4.2. Apibendrinimas

Psichologinis atsparumas, auginant ASS turintį vaiką, pasireiškia per kalbėjimą apie savo gedėjimo stadijų emocinį patyrimą, atsisveikinant su lūkesčiais ir anksčiau įsivaizduotu gyvenimu, priimant situaciją tokią, kokia ji yra. Taip pat tėčių psichologinio atsparumo patirtis atsiskleidė per vienos iš psichologinio atsparumo sąlygos išpildymą – iššūkių patyrimą. Tėvai patyrė iššūkius, susijusius su vaiko sunkumais bei specifiniais bruožais, ir suvokė, jog vaiko su ASS auginimas yra neatsiejama tėvo gyvenimo dalis. Sunkumų akivaizdoje tėčiai save įgalino vystydami psichologinio atsparumo bruožus ir gebėjimus: prisiimdami atsakomybę, žvelgdami į priekį ir numatydami aplinkybes, turėdami viltį ir tikslą. Tėvų psichologinį atsparumą palaikė įvairūs jų taikomi būdai. Situaciją geriau įveikti ir išgyventi padėjo tėčių mėgstama, atpalaiduojanti veikla, įskaitant ir fizinę veiklą. Taip pat tėvams geriau prisitaikyti padėjo įgytos žinios apie ASS ir galimus pagalbos būdus ir jų pritaikymą ugdant vaiką. Tėvai pažymi paramos iš artimųjų, draugų, pagalbos ir žinių suteikimo iš specialistų, ir vienas kito palaikymo su partnere svarbą. Kalbėdami apie savo vaiko unikalius bruožus, vaiko progresą, ryšį su vaiku, tėvai įprasmina savo patirtį suvokdami, kad vaikas yra jų tęsinys ir siekia būti pavyzdžiu savo vaikui, suteikiant jam ryšį, būnant šalia, neatsitraukiant. Galiausiai, psichologinis atsparumas, auginant ASS turintį vaiką, pasireiškia išpildydamas antrąją atsparumo sąlygą – sąlyginai teigiamą prisitaikymą, patiriant teigiamas pasekmes. Tėčiai patiria priėmimą, asmeninį augimą, kai per savo iššūkių patirtį jie atranda išmoktas gyvenimo pamokas, kurios gali praversti tiek ateityje, tiek įprasminant savo patirtį ir dalinantis ja su kitais tėčiais. Taigi, tėvo psichologinis atsparumas pasireiškia pereinant per iššūkių keliančią patirtį ir nepaisant to, prisitaikant prie pakitusių sąlygų, priimant situaciją ir vaiką su ASS.

4.3. Tyrimo ribotumai ir trūkumai

Toliau aprašomi šio tyrimo trūkumai ir ribotumai, kurie galėjo daryti įtaką šio tyrimo rezultatams. Šioje dalyje bus atskleidžiama, kaip ribotumai galėjo pakeisti rezultatus ir kokie būdai taikyti, siekiant sušvelninti ribotumų įtaką rezultatams.

Visų pirma, buvo pasirinkta nedidelė, specifiška tyrimo dalyvių imtis bei taikyta kokybinių tyrimų metodologija, todėl gauti rezultatai negali būti generalizuojami. Vis tik šis tyrimas gali atspindėti unikalią, bendražmogišką tėvo psichologinio atsparumo patirtį, auginant ASS turintį vaiką, būdingą tam tikrai žmonių grupei.

Antra, tyrėjos subjektyvumas galėjo paveikti tyrimo rezultatus. Tačiau kokybiniuose tyrimuose yra pripažįstama, jog tyrėjas yra aktyvus tyrimo instrumentas ir gali turėti įtakos tyrimo rezultatams. Vis tik buvo siekiama kiek įmanoma sušvelninti subjektyvumo įtaką viso tyrimo metu rašant tyrėjos dienoraštį ir ten fiksuojant kylančias mintis, pastebėjimus.

Trečia, šis tyrimas buvo atliktas skirtingomis aplinkybėmis. Buvo numatyta, jog tyrimas vyks „Fizinių ir technologijos mokslų centre“ esančiame ramiaame, atskirame kabinete. Tačiau į tyrimą atsiliepę dalyviai gyveno skirtinguose miestuose ir teko prisitaikyti prie jų skirtingo užimtumo. Su vienais tyrimo dalyviais susisiekti nuotoliniu būdu, o su kitais buvo susitikta gyvai. Tai galėjo paveikti tyrimo dalyvių norą atsiskleisti ir dalintis savo patirtimi. Galbūt tiems tyrimo dalyviams, kurie dalyvavo pokalbyje nuotoliniu būdu, galėjo būti sunku įsijausti į pokalbį esant namų aplinkoje arba priešingai, namų aplinka galėjo suteikti komforto jausmą ir paskatinti atsivėrimą. Vis tik buvo siekiama užtikrinti ramią, tylią aplinką, tiek susitinkant gyvai, tiek kalbantis nuotoliniu būdu.

4.4. Įžvalgos tolimesniems tyrimams ir tyrimo rezultatų praktiniam pritaikymui

Šis tyrimas prisideda prie nedidelio kiekio literatūros apie tėvo psichologinio atsparumo patirtį, auginant vaiką su ASS. Tolimesni tyrimai šia tema galėtų papildyti, paneigti ar patvirtinti šio tyrimo rezultatus. Toliau būtų galima paanalizuoti, kaip šią patirtį patiria kiti šeimos nariai, tai padėtų pamatyti patirčių panašumus ir ypatybes. Būtų galima palyginti tėčių ir motinų psichologinį atsparumą, nes šiame tyrime šios patirtys nebuvo lyginamos, kadangi tai neatspindi šio tyrimo tikslo ir objekto. Taip pat įdomu paanalizuoti, kas bendra sieja tėvų, auginančių ASS turintį vaiką, ir tėvų, auginančių kitą negalią turintį vaiką, psichologinio atsparumo patirtį. Žvelgiant į tolimesnius tyrimus iš kiekybinių tyrimų perspektyvos būtų galima tirti tėvo psichologinio atsparumo efektyvumą, vertinant tėčių gyvenimo kokybę. Tai leistų įvertinti ar psichologinį atsparumą didinančios intervencijos gali būti efektyvios tėčiams, auginantiems vaiką su ASS. Taip pat būtų galima tirti, kaip skiriasi tėvų patirtys auginant skirtingo amžiaus vaikus ar praėjus skirtingam laiko tarpui nuo sužinojimo apie diagnozę. Galiausiai, verta tirti veiksnius, kurie daro įtaką tėvų psichologiniam atsparumui, auginant vaiką su ASS, o tai galėtų leisti kurti efektyvesnę psichologinę pagalbą tėvams.

Kitiems tėčiams, auginantiems vaikus su ASS, remiantis šio tyrimo rezultatais, rekomenduojama skirti laiko sau, mėgstamai veiklai, užsiimti fiziniu aktyvumu, o bendradarbiaujant su partnere suteikti poilsio vienas kitam bei priimti paramą iš artimųjų, draugų. Tėčių psichologinį atsparumą palaiko viltis, tikslo turėjimas, žvelgimas į priekį numatant galimas kliūtis. Taip pat svarbus susitelkimas į būdus, kurie gali padėti spręsti sunkumus, pavyzdžiui, įsitraukimas į vaiko ugdymą, žinių įgijimas, tokie būdai gali padėti ir kitiems tėčiams. Be to, laiku kreipiantis į specialistus, bendradarbiaujant su jais galima keisti ASS raišką, pagerinti savo savijautą. Įsitraukimas

į organizacijas vienijančias tėvus, auginančius vaikus su ASS, dalijimasis savo patirtimi su panašiais sunkumais susiduriančiais tėvais, taip pat gali padėti tėčiams geriau pasijausti. Svarbu įvertinti savo pastangas, susitelkti ne tik į rezultato dydį, tačiau gebėti džiaugtis mažais vaiko pasiekimais.

Sveikatos priežiūros specialistams verta atkreipti dėmesį visų pirma į tai, jog su iššūkiais auginant ASS turintį vaiką susiduria visa šeima, taip pat ir tėtis. Yra žinoma, jog tėčių poreikiai skiriasi nuo motinų, todėl suteikiant informaciją apie ASS ir planuojant tolimesnę pagalbą reikėtų atsižvelgti į tėvų jau turimą informaciją, jų įsitikimus, stengtis suprasti jų poreikius, prioritetus. Tėvams svarbu suteikti pagrįstą informaciją suprantamai, vengiant profesinės kalbos, įsitikinant ar tėvai šią informaciją suprato teisingai. Reikalinga atskleisti teikiamą naudą kreipiantis pagalbos bei galimas rizikas, jei pagalbos tėvai nesikreipia. Specialistams taip pat svarbu teikti grįžtamąjį ryšį, pastebėti tėvų pastangas, vaiko pasiekimus, kadangi tai gali padėti tėvams geriau pasijausti. Šis tyrimas gali pasitarnauti rengiant prevencines priemones, kurios skatintų psichologinį atsparumą tėčiams, kuriems būdinga psichikos sveikatos problemų atsiradimo rizika. Organizuojant psichologinę pagalbą svarbu atsižvelgti į paramos grupių tėvams, auginantiems ASS turintį vaiką, teikiamą naudą ir jų trūkumą. Tokiose grupėse tėčiai galėtų bendraudami su kitais tėčiais, specialistais, įgyti reikalingų įgūdžių sprendžiant kilusius sunkumus, jausti bendrystę ir palaikymą.

IŠVADOS

1. Siekiant atskleisti tėvo psichologinio atsparumo patirtį, auginant ASS turintį vaiką, buvo išskirtos 5 pagrindinės temos: 1) „Gedėjimo stadijų emocinis patyrimas“; 2) „Vaiko autizmo spektro sutrikimas, kaip neatsiejama tėvo gyvenimo dalis“; 3) „Savęs įgalinimas“; 4) „Įveikos būdai“; 5) „Asmeninis augimas ir atradimai“.
2. Tėčiai, augindami vaiką su autizmo spektro sutrikimu, patyrė iššūkius, susijusius su vaiko su ASS auginimu ir slegiančius, kintančius jausmus, atspindinčius gedėjimo stadijų patyrimą. Nepaisant to, tėčiai priėmė situaciją ir vaiką, o tai rodo tėvų psichologinį atsparumą.
3. Psichologinis atsparumas pasižymėjo gebėjimu į savo kasdienybę integruoti vaiko neuroįvairovę, nerimą dėl vaiko ateities, poveikį asmeniniam gyvenimui bei nemalonus aplinkinių reakcijas.
4. Prisitaikymą prie nepalankių sąlygų rodo savęs įgalinimas situacijoje - gebant prisiimti atsakomybę, palaikant viltį, žvelgiant į priekį, turint tikslą bei orientuojantis į sprendimo būdus.
5. Tėčių psichologinį atsparumą palaikyti padėjo tokie būdai kaip: atsipalaidavimas, žinių įgijimas, įsitraukimas į vaiko ugdymą, gaunama parama ir pagalba iš kitų bei bendradarbiavimas su partnere.
6. Nors tėvai patyrė sunkumus, vis tik patirtis virto jų galia sumažinus lūkesčius išmokti džiaugtis mažais vaiko pasiekimais, stebėti tėvo ir sūnaus ryšio reikšmę savo gyvenime. Galiausiai dėka šios patirties tėčiai įprasmino savo sukaupą patirtį ją perteikdami kitiems tėčiams ir visuomenei, patirdami asmeninį tobulėjimą.

LITERATŪRA

- Allen, K. A., Bowles, T. V., & Weber, L. L. (2013). Mothers' and fathers' stress associated with parenting a child with autism spectrum disorder. *Autism Insights*, 5(1), 1–11. <https://doi.org/10.4137/AUI.S11094>
- Alpert, J. S. (2021). Autism: a spectrum disorder. *The American Journal of Medicine*, 134(6), 701–702. <https://doi.org/10.1016/j.amjmed.2020.10.022>
- Amerikos psichiatrijų asociacija (2013). Psichikos sutrikimų diagnostikos ir statistikos vadovas – V-asis leidimas (DSM–V).
- Amerikos psichiatrijų asociacija (2021). What Is Autism Spectrum Disorder? Paimta iš <https://www.psychiatry.org/patients-families/autism/what-is-autism-spectrum-disorder>
- Andreica–Sandica, B., Patca, S., Panaete, A., & Andreica, S. (2011). The Impact of Autism Diagnosis on the Family. *Acta Medica Transilvanica*, 16(3), 478–480. Paimta iš EBSCOhost.
- Argumedes, M., Lanovaz, M. J., & Larivée, S. (2018). Brief report: Impact of challenging behavior on parenting stress in mothers and fathers of children with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48, 2585–2589. <https://doi.org/10.1007/s10803-018-3513-1>
- Barber, B. K. (2013). Annual research review: The experience of youth with political conflict–challenging notions of resilience and encouraging research refinement. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(4), 461–473. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12056>
- Baron–Cohen, S. (2015). Leo Kanner, Hans Asperger, and the discovery of autism. *The Lancet*, 386(10001), 1329–1330. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(15\)00337-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(15)00337-2)
- Beighton, C., & Wills, J. (2017). Are parents identifying positive aspects to parenting their child with an intellectual disability or are they just coping? A qualitative exploration. *Journal of Intellectual Disabilities*, 21(4), 325–345. <https://doi.org/10.1177/1744629516656073>
- Bluth, K., Roberson, P. N., Billen, R. M., & Sams, J. M. (2013). A stress model for couples parenting children with autism spectrum disorders and the introduction of a mindfulness intervention. *Journal of family theory & review*, 5(3), 194–213. <https://doi.org/10.1111/jftr.12015>
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?. *American psychologist*, 59(1), 20. <https://psycnetapa.org/doi/10.1037/0003-066X.59.1.20>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3: 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bravo–Benitez, J., Perez–Marfil, M. N., Roman–Alegre, B., & Cruz–Quintana, F. (2019). Grief experiences in family caregivers of children with autism spectrum disorder (ASD). *International*

- journal of environmental research and public health*, 16(23), 4821.
<https://doi.org/10.3390/ijerph16234821>
- Brown, M., Marsh, L., & McCann, E. (2021). Experiences of fathers regarding the diagnosis of their child with autism spectrum disorder: A narrative review of the international research. *Journal of Clinical Nursing*, 30(19–20), 2758–2768. <http://doi.org/10.1111/jocn.15781>
- Burrell, A., Ives, J., & Unwin, G. (2017). The experiences of fathers who have offspring with autism spectrum disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 47, 1135–1147.
<https://doi.org/10.1007/s10803-017-3035-2>
- Cheatham, K. L., & Fernando, D. M. (2022). Family Resilience and Parental Stress in Families of Children with Autism. *The Family Journal*, 30(3), 419–426.
<https://doi.org/10.1177/10664807211052494>
- Cheuk, S., & Lashewicz, B. (2016). How are they doing? Listening as fathers of children with autism spectrum disorder compare themselves to fathers of children who are typically developing. *Autism*, 20(3), 343–352. <https://doi.org/10.1177/1362361315584464>
- Cicchetti, D. (2010). Resilience under conditions of extreme stress: a multilevel perspective. *World psychiatry*, 9(3), 145. <https://doi.org/10.1002%2Fj.2051-5545.2010.tb00297.x>
- Clarke, V., & Braun, V. (2013). Successful qualitative research: A practical guide for beginners. *Successful qualitative research*. 33, 205 pp.
- Cleland, J. A. (2017). The qualitative orientation in medical education research. *Korean journal of medical education*, 29(2), 61. <https://doi.org/10.3946/kjme.2017.53>
- Colman, A. M. (2009). *A dictionary of psychology* (3rd ed.). Oxford University Press.
- Corsini, R. (2002). *The Dictionary of Psychology*. London: Routledge. (pp. 242).
<https://doi.org/10.4324/9781315781501>
- Costa, A. P., Steffgen, G., & Ferring, D. (2017). Contributors to well-being and stress in parents of children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 37, 61–72.
- Crane, L., Chester, J. W., Goddard, L., Henry, L. A., & Hill, E. (2016). Experiences of autism diagnosis: A survey of over 1000 parents in the United Kingdom. *Autism*, 20(2), 153–162.
- Crane, M. F., Searle, B. J., Kangas, M., & Nwiran, Y. (2019). How resilience is strengthened by exposure to stressors: The systematic self-reflection model of resilience strengthening. *Anxiety, Stress, & Coping*, 32(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/10615806.2018.1506640>
- Currie, G., & Szabo, J. (2020). Social isolation and exclusion: the parents' experience of caring for children with rare neurodevelopmental disorders. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 15(1), 1725362. <https://doi.org/10.1080/17482631.2020.1725362>
- Fernandez-Alcantara, M., Garcia-Caro, M. P., Perez-Marfil, M. N., Hueso-Montoro, C., Laynez-Rubio, C., & Cruz-Quintana, F. (2016). Feelings of loss and grief in parents of children diagnosed

- with autism spectrum disorder (ASD). *Research in developmental disabilities*, 55, 312–321. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2016.05.007>
- Fletcher, D., & Sarkar, M. (2013). Psychological resilience. *European psychologist*. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000124>
- Frye, L. (2016). Fathers' experience with autism spectrum disorder: Nursing implications. *Journal of Pediatric Health Care*, 30(5), 453–463.
- Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Paimta iš: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence=1&is>
- Ghanouni, P., & Hood, G. (2021). Stress, coping, and resiliency among families of individuals with autism: A systematic review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 8(3), 389–402. <https://doi.org/10.1007/s40489-021-00245-y>
- Gooding, P. A., Hurst, A., Johnson, J., & Tarrier, N. (2012). Psychological resilience in young and older adults. *International journal of geriatric psychiatry*, 27(3), 262–270. <https://doi.org/10.1002/gps.2712>
- Grebe, S. C., Mire, S. S., Kim, H., & Keller–Margulis, M. A. (2022). Comparing fathers' and mothers' perspectives about their child's autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1–14. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-05077-7>
- Guest, G., MacQueen, K. M., & Namey, E. E. (2012). *Applied thematic analysis*. sage publications.
- Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Floyd, F., Greenberg, J., Orsmond, G., & Bolt, D. (2010). The relative risk and timing of divorce in families of children with an autism spectrum disorder. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 449. <http://dx.doi.org/10.1037/a0019847>
- Higgins, L., Mannion, A., Chen, J. L., & Leader, G. (2023). Adaptation of Parents Raising a Child with ASD: The Role of Positive Perceptions, Coping, Self-efficacy, and Social Support. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 53(3), 1224–1242. <https://doi.org/10.1007/s10803-022-05537-8>
- Higienos institutas (2022). Visuomenės sveikatos netolygumai 2022, Nr. 2(46) Vaikų ligotumo įvairiapusiais raidos sutrikimais apžvalga (2016–2021 m.). Paimta iš [https://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Informaciniai/Visuom._sveik._netolyg._VSN/2022/VSN_2022_2\(46\).pdf](https://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Informaciniai/Visuom._sveik._netolyg._VSN/2022/VSN_2022_2(46).pdf)
- Hoogsteen, L., & Woodgate, R. L. (2013). Centering autism within the family: A qualitative approach to autism and the family. *Journal of pediatric nursing*, 28(2), 135–140. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2012.06.002>
- Howe, A., Smajdor, A., & Stockl, A. (2012). Towards an understanding of resilience and its relevance to medical training. *Medical education*, 46(4), 349–356. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2923.2011.04188.x>

- Kavaliotis, P. (2017). The importance of the sex of the parents and of the sex and age of the children with autism spectrum disorders to family resilience. *J Educ Develop Psychol*, 7(1), 155–168. <http://doi.org/10.5539/jedp.v7n1p155>
- Kubler – Ross E. Apie mirtį ir mirimą. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2008.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child development*, 71(3), 543–562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>
- Manning, M. M., Wainwright, L., & Bennett, J. (2011). The double ABCX model of adaptation in racially diverse families with a school-age child with autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 41, 320–331. <https://doi.org/10.1007/s10803-010-1056-1>
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American psychologist*, 56(3), 227. <https://psycnetapa.org/doi/10.1037/0003-066X.56.3.227>
- Matsumoto, D. (2009). *The Cambridge Dictionary of Psychology*. New York: Cambridge University Press. Paimta iš: EBSCOhost.
- McCubbin, H. I., & Patterson, J. M. (1983). The Family Stress Process. *Marriage & Family Review*, 6(1–2), 7–37. https://doi.org/10.1300/J002v06n01_02
- McStay, R. L., Trembath, D., & Dissanayake, C. (2014). Stress and family quality of life in parents of children with autism spectrum disorder: Parent gender and the double ABCX model. *Journal of autism and developmental disorders*, 44, 3101–3118. <https://doi.org/10.1007/s10803-014-2178-7>
- Mihandoust, S., Khademi, M., & Radfar, M. (2021). Stages of grieving in fathers of autistic children: a qualitative study. *Eur Rev Med Pharmacol Sci*, 25(24), 7698–7708. https://doi.org/10.26355/eurrev_202112_27616
- Mulligan, J., MacCulloch, R., Good, B., & Nicholas, D. B. (2012). Transparency, hope, and empowerment: A model for partnering with parents of a child with autism spectrum disorder at diagnosis and beyond. *Social Work in Mental Health*, 10(4), 311–330. <https://doi.org/10.1080/15332985.2012.664487>
- Paynter, J., Davies, M., & Beamish, W. (2018). Recognising the “forgotten man”: Fathers’ experiences in caring for a young child with autism spectrum disorder. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 43(1), 112–124. <http://dx.doi.org/10.3109/13668250.2017.1293235>
- Pandya, S. P. (2018). Spirituality to build resilience in primary caregiver parents of children with autism spectrum disorders: A cross-country experiment. *International Journal of Developmental Disabilities*, 64(1), 53–64. <https://doi.org/10.1080%2F20473869.2016.1222722>

- Papageorgiou, V., & Kalyva, E. (2010). Self-reported needs and expectations of parents of children with autism spectrum disorders who participate in support groups. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4(4), 653–660. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2010.01.001>
- Papp, L. M., Drastal, K. C., Lorang, E. K., & Hartley, S. L. (2020). Mother–father physiological synchrony during conflict and moderation by parenting challenges: Findings from parents of children with autism spectrum disorder. *Families, Systems, & Health*, 38(4), 476. <https://dx.doi.org/10.1037/fsh0000525>
- Pasaulio sveikatos organizacija (2015). Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos dešimtasys pataisytas ir papildytas leidimas, Australijos modifikacija (TLK–10–AM), sisteminis ligų sąrašas. Paimta iš <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=%2FIt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content%2Fhtml%2Ficd%2Fivadas.html>
- Pasaulio sveikatos organizacija (2018). International Classifications of Diseases 11th Revision. Paimta iš <https://icd.who.int/en/>
- Pasaulio sveikatos organizacija (2023). Autism. Paimta iš <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>
- Patel, S., Rivard, M., Mello, C., & Morin, D. (2022). Parenting stress within mother–father dyads raising a young child with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 99, 102051. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2022.102051>
- Potter, C. A. (2017). Father involvement in the care, play, and education of children with autism. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 42(4), 375–384. <https://doi.org/10.3109/13668250.2016.1245851>
- Pozo, P., Sarria, E., & Brioso, A. (2014). Family quality of life and psychological well-being in parents of children with autism spectrum disorders: a double ABCX model. *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(5), 442–458. <https://doi.org/10.1111/jir.12042>
- Qin, X., Feng, Y., Qu, F., Luo, Y., Chen, B., Chen, M., ... & Zhang, L. (2021). Posttraumatic growth among parents of children with autism spectrum disorder in China and its relationship to family function and mental resilience: a cross-sectional study. *Journal of Pediatric Nursing*, 57, e59–e67. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2020.10.026>
- Rafferty, D., Tidman, L., & Ekas, N. V. (2020). Parenting experiences of fathers of children with autism spectrum disorder with or without intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 64(6), 463–474.
- Reddy, G., Fewster, D. L., & Gurayah, T. (2019). Parents' voices: experiences and coping as a parent of a child with autism spectrum disorder. *South African Journal of Occupational Therapy*, 49(1), 43–50. <http://dx.doi.org/10.17159/2310-3833/2019/vol49n1a7>

- Robertson, S. M. (2010). Neurodiversity, quality of life, and autistic adults: Shifting research and professional focuses onto real-life challenges. *Disability Studies Quarterly*, 30(1). <https://doi.org/10.18061/dsq.v30i1.1069>
- Rutten, B. P., Hammels, C., Geschwind, N., Menne-Lothmann, C., Pishva, E., Schruers, K., ... & Wichers, M. (2013). Resilience in mental health: linking psychological and neurobiological perspectives. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 128(1), 3–20. <https://doi.org/10.1111/acps.12095>
- Rutter, M. (2012). Resilience as a dynamic concept. *Development and psychopathology*, 24(2), 335–344. <https://doi.org/10.1017/S0954579412000028>
- Samsonienė, L., Malkin, M. B., Kairys, J., & Juozulynas, A. (2017). Šeimų, auginančių vaikus su autizmo spektro sutrikimu, gyvenimo gerovė. *Sveikatos mokslai*, 27(3), 76–83. <http://doi.org/10.5200/sm-hs.2017.045>
- Saunders, B. S., Tilford, J. M., Fussell, J. J., Schulz, E. G., Casey, P. H., & Kuo, D. Z. (2015). Financial and employment impact of intellectual disability on families of children with autism. *Families, Systems, & Health*, 33(1), 36. <http://dx.doi.org/10.1037/fsh0000102>
- Saxbe, D., Rossin-Slater, M., & Goldenberg, D. (2018). The transition to parenthood as a critical window for adult health. *American Psychologist*, 73(9), 1190–12000. <https://doi.org/10.1037/amp0000376>
- Seymour, M., Allen, S., Giallo, R., & Wood, C. E. (2022). ‘Dads kind of get forgotten’: the mental health support needs of fathers raising a child with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Family Studies*, 28(4), 1199–1216. <https://doi.org/10.1080/13229400.2020.1809491>
- Seymour, M., Giallo, R., & Wood, C. E. (2017). The psychological and physical health of fathers of children with Autism Spectrum Disorder compared to fathers of children with long-term disabilities and fathers of children without disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 69, 8–17. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2017.07.018>
- Sharabi, A., & Marom-Golan, D. (2018). Social support, education levels, and parents’ involvement: A comparison between mothers and fathers of young children with autism spectrum disorder. *Topics in Early Childhood Special Education*, 38(1), 54–64. <https://doi.org/10.1177/0271121418762511>
- Shave, K., & Lashewicz, B. (2016). Support Needs of Fathers of Children with ASD: Individual, Family, Community and Ideological Influences. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 29(6), 495–507. <https://doi.org/10.1111/jar.12204>
- Silverman. (2007). *Doing qualitative research: a practical handbook*. London: Sage Publications, (pp.378).

- Sim, A., Cordier, R., Vaz, S., & Falkmer, T. (2019). “We are in this together”: Experiences of relationship satisfaction in couples raising a child with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 58, 39-51. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2018.11.011>
- Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S., Panter-Brick, C., & Yehuda, R. (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. *European journal of psychotraumatology*, 5(1), 25338. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338>
- Southwick, S. M., Vythilingam, M., & Charney, D. S. (2005). The psychobiology of depression and resilience to stress: implications for prevention and treatment. *Annu. Rev. Clin. Psychol.*, 1, 255–291. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.143948>
- Terte, I., Stephens, C., & Huddleston, L. (2014). The development of a three part model of psychological resilience. *Stress and Health*, 30(5), 416–424. <https://doi.org/10.1002/smi.2625>
- Ungar, M., & Theron, L. (2020). Resilience and mental health: How multisystemic processes contribute to positive outcomes. *The Lancet Psychiatry*, 7(5), 441–448. <https://doi.org/10.1016/>
- Urbieto, C. T., Rodriguez, V. Y., Salas, B. L., & Cuadrado, E. (2017). The role of coping strategies and self-efficacy as predictors of life satisfaction in a sample of parents of children with autism spectrum disorder. *Psicothema*, 29(1), 55–60. <https://doi.org/10.7334/psicothema2016.96>
- Vella, S. L. C., & Pai, N. B. (2019). A theoretical review of psychological resilience: Defining resilience and resilience research over the decades. *Archives of Medicine and Health Sciences*, 7(2), 233. https://doi.org/10.4103/amhs.amhs_119_19
- Whitehead, K., Dorstyn, D. & Ward, L. Psychological Adjustment in Families Affected by Autism Spectrum Disorder. *J Dev Phys Disabil* 27, 703–717 (2015). <https://doi.org/10.1007/s10882-015-9446-0>
- Williams, S. (2008). What is fatherhood? Searching for the reflexive father. *Sociology*, 42(3), 487–502. <https://doi.org/10.1177/0038038508088837>
- Willig, C. (2013). Phenomenological Methods, *Introducing Qualitative Research in Psychology*, New York: Open University Press, (pp.141–153).
- Wu, G., Feder, A., Cohen, H., Kim, J. J., Calderon, S., Charney, D. S., & Mathé, A. A. (2013). Understanding resilience. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 7, Article 10. <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2013.00010>
- Zeidan, J., Fombonne, E., Scora, J., Ibrahim, A., Durkin, M. S., Saxena, S., ... & Elsabbagh, M. (2022). Global prevalence of autism: A systematic review update. *Autism Research*, 15(5), 778–790. <https://doi.org/10.1002/aur.2696>
- Zhao, M., & Fu, W. (2022). The resilience of parents who have children with autism spectrum disorder in China: a social culture perspective. *International Journal of Developmental Disabilities*, 68(2), 207–218. <https://doi.org/10.1080/20473869.2020.1747761>

1 priedas. Kvietimas dalyvauti tyrime

**Kvietimas tėčiui, auginančiam vaiką su
autizmo spektro sutrikimu, pokalbiui!**

Esu Toma Leistrumaitė, Vilniaus universiteto sveikatos psichologijos studentė. Šiuo metu atlieku magistro baigiamąjį darbą, kurio tikslas yra atskleisti tėvo psichologinio atsparumo patirtį auginant autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką.

1 Jei Jūsų vaikas turi autizmo spektro sutrikimą, kviečiu sudalyvauti moksliniame, kokybiniame tyrime ir pasidalinti savo psichologinio atsparumo patirtimi, auginant autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką.

2 Pokalbis vyktų Jums patogiu laiku ~ 1 valandą, susitikus Jums patogioje, ramioje vietoje arba nuotoliniu būdu. Tyrimo metu bus laikomasi griežtų konfidencialumo reikalavimų, visi asmenį identifikuojantys duomenys bus pakeisti. Dalyvavimas tyrime yra savanoriškas, dalyvavimą būtų galima nutraukti bet kuriuo metu.

3 Dalyvaudami šiame tyrime prisidėtumėte prie gilesnio supratimo apie tėčių, auginančių autizmo spektro sutrikimą turinčius vaikus, psichologinį atsparumą mokslinė ir praktinė prasme.

Prašau pasidalinti šia informacija su tais, kuriems ji gali būti aktuali!

Jei susidomėjote kviečiu ir drąsinu kreiptis šiais kontaktais:

Tel. nr. +37062446795, el. paštas: leistrumaitetoma98@gmail.com
Darbo mokslinis vadovas: prof. dr. Roma Jusienė, el.paštas: roma.jusiene@fsf.vu.lt

2 priedas. Pusiau struktūruoto interviu klausimai

Demografiniai klausimai:

1. Koks jūsų amžius?
2. Koks jūsų išsilavinimas?
3. Koks jūsų vaiko amžius?
4. Kiek vidutiniškai laiko valandomis per dieną praleidžiate su vaiku? 4
5. Kiek vaikų yra šeimoje? Kelintas tai yra vaikas, turintis ASS šeimoje?
6. Kiek vaikui buvo metų kai buvo nustatytas ASS?
7. Prašau patikslinkite, koks jūsų vaikui yra nustatytas sutrikimas?
8. Kiek metų esate santuokoje?

Pusiau struktūruoto interviu klausimai

Turiu jums gana platų klausimą, tad prieš tai noriu šiek tiek į jį įvesti. Prašau neskubėti ir kai jausitės pasiruošęs prašysiu į šį klausimą atsakyti. Susidūrus su įvairiais gyvenimo iššūkiais žmonės tai išgyvena gana skirtingai. Tai, kaip žmogus reaguoja ir kaip prisitaiko prie situacijos, kuri kelia streso būseną, vadinama psichologiniu atsparumu. Tad noriu paprašyti:

1. Prisiminti iš savo kasdienio gyvenimo įsimintiniausią situaciją su autizmo spektro sutrikimu turinčiu vaiku ir išsamiai papasakoti, kaip tai išgyvenote.
2. Ką galvojote, kai sužinojote apie savo vaiko diagnozę?
3. Kas jums padeda išlikti geros savijautos auginant autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką?
4. Kokius ryškiausius jausmus jaučiate auginamas savo vaiką?
5. Ką palinkėtumėte kitiems tėčiams, remiantis savo patirtimi, auginant vaiką su ASS?

3 priedas. Asmens informavimo forma

TIRIAMOJO ASMENS INFORMAVIMO FORMA

Vilniaus universiteto sveikatos psichologijos studentė Toma Leistrumaitė magistro baigiamojo darbo rengimo metu atliks tyrimą, skirtą atskleisti tėvo psichologinio atsparumo patirtį auginant autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką. Tyrimo dalyviai – tėčiai, auginantys vaikus, kuriems diagnozuotas autizmo spektro sutrikimas.

Tyrimas vyks 2022m. birželio – 2022m. rugsėjo mėnesiais. Šio tyrimo metu bus atliekamas pusiau struktūruotas interviu (trukmė apie 1 – 1,5val.). Dalyvavimas tyrime išliks anonimiškas, visos detalės, pagal kurias būtų galima tyrimo dalyvį identifikuoti, nebus skelbiamos. Tyrimo metu surinkta informacija bus naudojama tik magistro baigiamajame darbe, mokymosi tikslais. Bet kuriuo tyrimo metu bus galima pasitraukti iš tyrimo, viso tyrimo metu bus užtikrinamas konfidencialumas. Tyrimo rezultatai bus skelbiami tik apibendrinti. Rizikos bei žalos tyrimo metu bus nepatiriama. Galimi maži nepatogumai, susiję su sugaištu laiku.

Iškilius neaiškumams, ar norint daugiau sužinoti apie tyrimą galite kreiptis į tyrėją (Toma Leistrumaitė, tel. nr.: +37062446795, el. paštas: leistrumaitetoma98@gmail.com) arba į magistro baigiamojo darbo vadovę (Vilniaus universitetas, prof. dr. Roma Jusienė, el. paštas: roma.jusiene@fsf.vu.lt).

Tiriamasis	 (parašas)	<i>Vardas, pavardė</i>
Studentas (–ė)	 (parašas)	<i>Vardas, pavardė</i>
Darbo mokslinis vadovas	 (parašas)	<i>Prof. Dr. (Vardas, pavardė)</i>

4 priedas. Asmens sutikimo forma

TIRIAMOJO ASMENS SUTIKIMO FORMA

Aš, _____ (tiriamajo asmens vardas ir pavardė),
sutinku dalyvauti Vilniaus universiteto sveikatos psichologijos studentės Tomos Leistrumaitės
atliekamame tyrime „Tėvo psichologinis atsparumas auginant autizmo spektro sutrikimą turintį
vaiką“.

Tiriamajo asmens vardas, pavardė

(parašas)